

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGÓRZE**

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2011

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGÓRZE**

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr Joanna Szmigiel
mgr inż. Rafał Tarasiuk

Warszawa 2011

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-147-7

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN.....	8
2.1.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Małopolska i Pogórze	8
2.2.	Pole obserwacji Polskiego FADN	9
3.	Analiza wyników standardowych.....	10
3.1.	Wyniki standardowe według typów rolniczych.....	10
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych.....	12
3.2.	Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	28
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	28
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	30
3.3.	Wnioski	44

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze.....	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)	11
Wykres 6	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	15
Wykres 12	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	16
Wykres 13	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 14	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	17

Wykres 15	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 16	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	18
Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	19
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	20
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	21
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	21
Wykres 21	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 22	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 23	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	23
Wykres 24	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych..	24
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 26	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	25
Wykres 27	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	26
Wykres 28	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	27
Wykres 29	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	27
Wykres 30	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej.....	28
Wykres 31	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	29
Wykres 32	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	29
Wykres 33	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej	30
Wykres 34	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	31
Wykres 35	Udział dzierzawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	31
Wykres 36	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 37	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 38	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 39	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	34
Wykres 40	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	34
Wykres 41	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 42	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 43	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 44	Koszt nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 45	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 46	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	37

Wykres 47	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 48	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 49	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 50	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 51	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 52	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 53	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 54	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 55	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 56	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy ogółem (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (ang. Directorate-General for Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie systemowe jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości krajów członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rezultatów działalności uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2009 w regionie Małopolska i Pogórze. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM „2002”², stanowiła co najmniej 2 ESU. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Małopolska i Pogórze³, w analizowanym roku wynosiło 129 758 gospodarstw.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych, znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2009 r. w regionie Małopolska i Pogórze.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Małopolska i Pogórze, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących podstawowe zasoby będących w posiadaniu gospodarstw i strukturę Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Szmigiel J., Tarasiuk R.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 r. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

² Metodologia liczenia współczynników SGM dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Skarżyńska A.; Goraj L.; Ziętek I.: PW nr 4 „Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce”, raport PW nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005.

³ Goraj L., Osuch D., Sierański W.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2008. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2007.

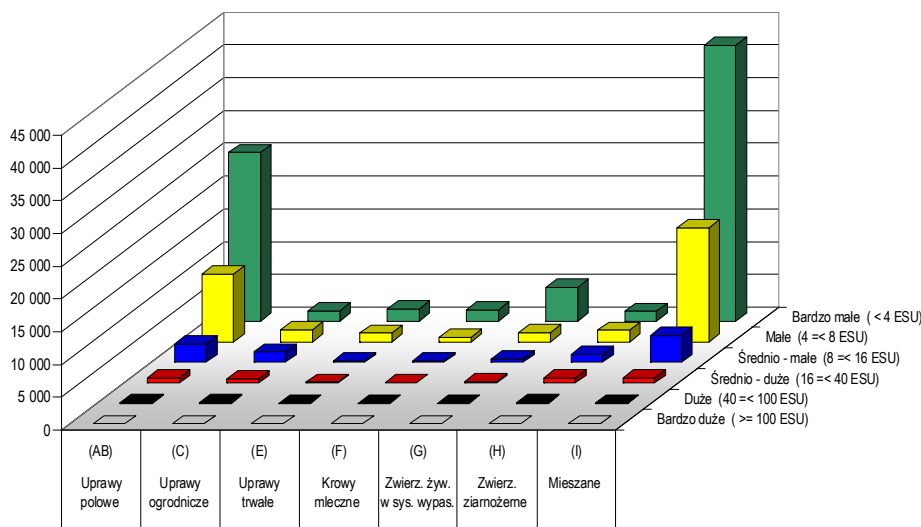
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Małopolska i Pogórze

Pole obserwacji regionu 800 (Małopolska i Pogórze) reprezentowało 129 748 gospodarstw. Dominowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 50% gospodarstw) oraz zajmujące się uprawami polowymi (ok. 31%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. Około 89% gospodarstw znajdowało się w klasie wielkości ekonomicznej do 8 ESU (patrz: Wykres 1). Ponadto aż 69% gospodarstw w tym regionie dysponowało powierzchnią użytków rolnych do 10 ha.

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

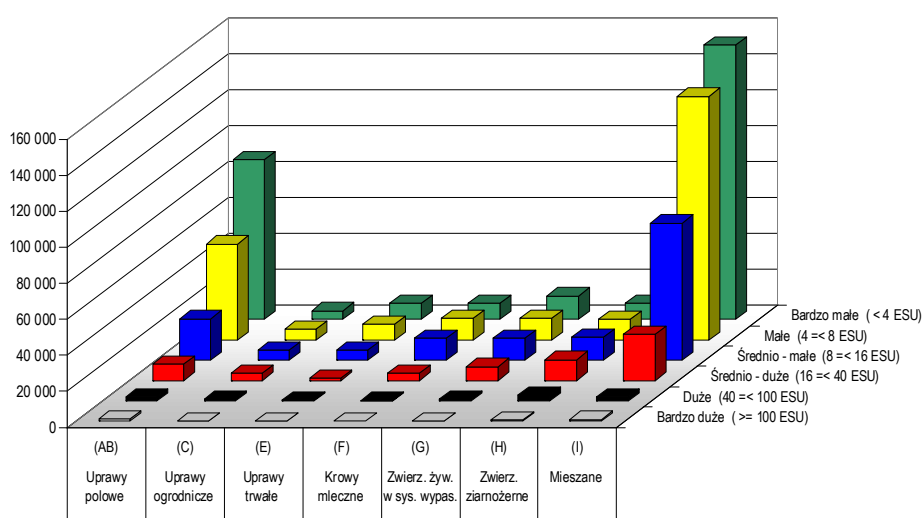

⁴ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (łącznie ponad 76%). W przeważającej liczbie gospodarstw (90%) ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 16 ESU. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU (a więc takie gospodarstwa, które w innych krajach jak Holandia czy Belgia, stanowią całość próby gospodarstw uczestniczących w badaniach) stanowią zaledwie 10% gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 2).

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

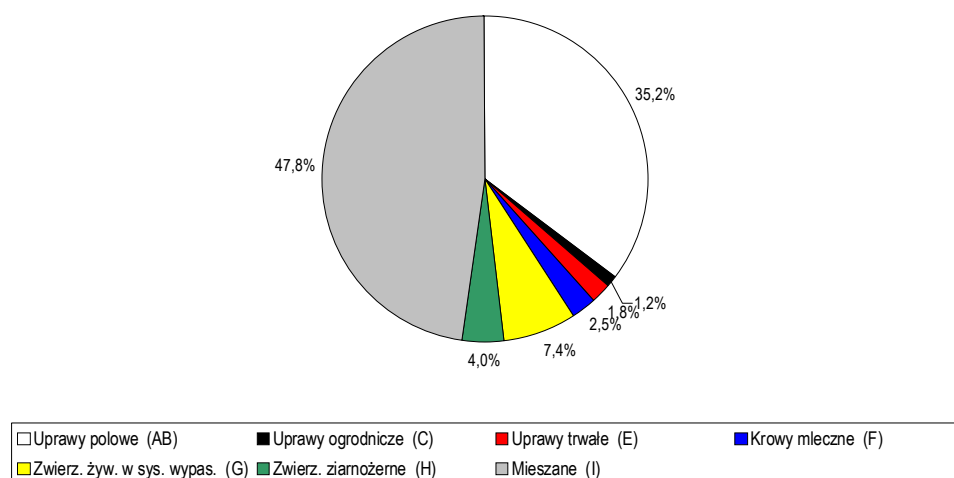
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej nadwyżki bezpośredniej, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

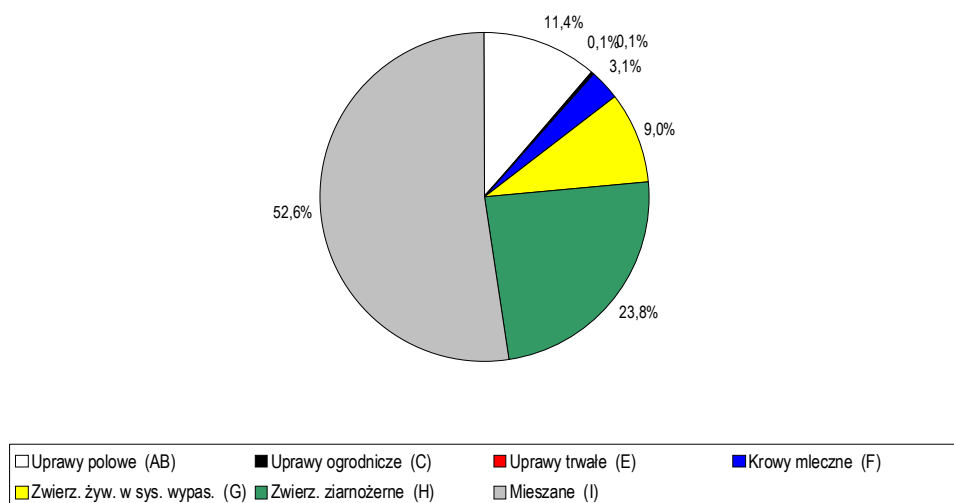
Wykres 3 pokazuje, że największy obszar użytków rolnych posiadały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 47,8% i 35,2%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (1,2%).

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych

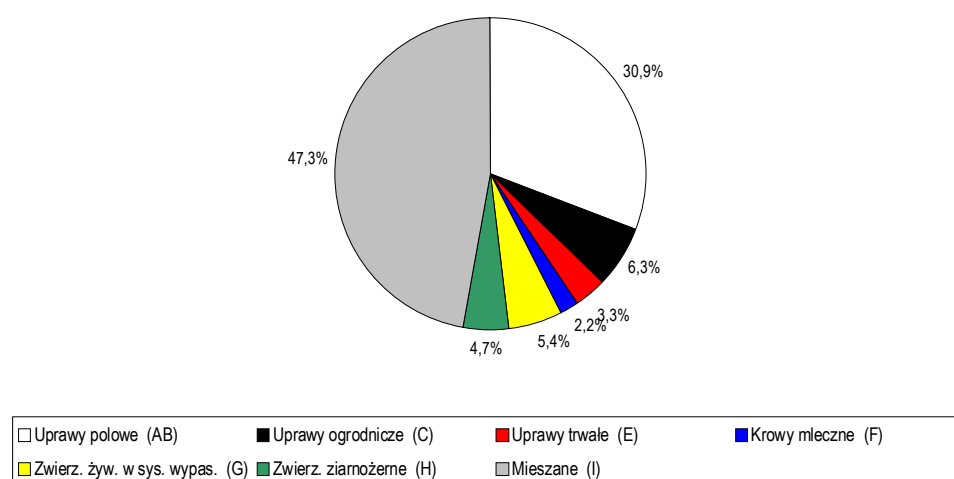
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany przez Wykres 4 wskazuje, że 52,6% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Natomiast najmniejsza koncentracja pogłowia zwierząt wystąpiła w typach uprawy trwałe i uprawy ogrodnicze (po 0,1%).

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

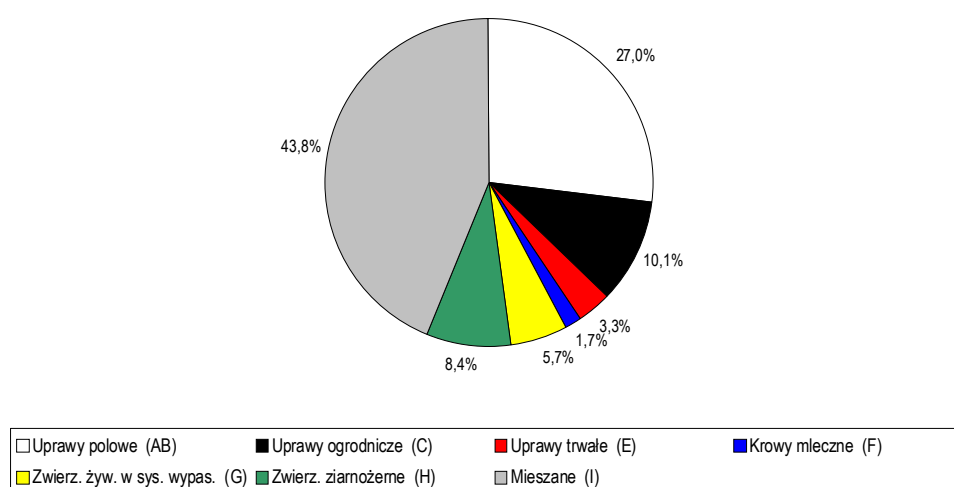
Gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą zaangażowały ponad 47% osób pełnozatrudnionych. Duża liczba osób pełnozatrudnionych znalazła się również w typie uprawy polowej (30,9%). Wykres 5 pokazuje, że typy rolnicze o większej specjalizacji absorbują znacznie mniej nakładów pracy (od 2,2% do 6,3%).

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

Największy udział w tworzeniu standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) miały trzy typy rolnicze. Były to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz w uprawach ogrodniczych. Udział ten wynosił odpowiednio 43,8%, 27,0% oraz 10,1%. Mniejszym udziałem w tworzeniu SGM cechowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych (8,4%) oraz zwierząt żywnych w systemie wypasowym (5,7%). Pozostałe dwa typy łącznie nie przekroczyły 5% standardowej nadwyżki bezpośredniej w badanej zbiorowości (patrz: Wykres 6).

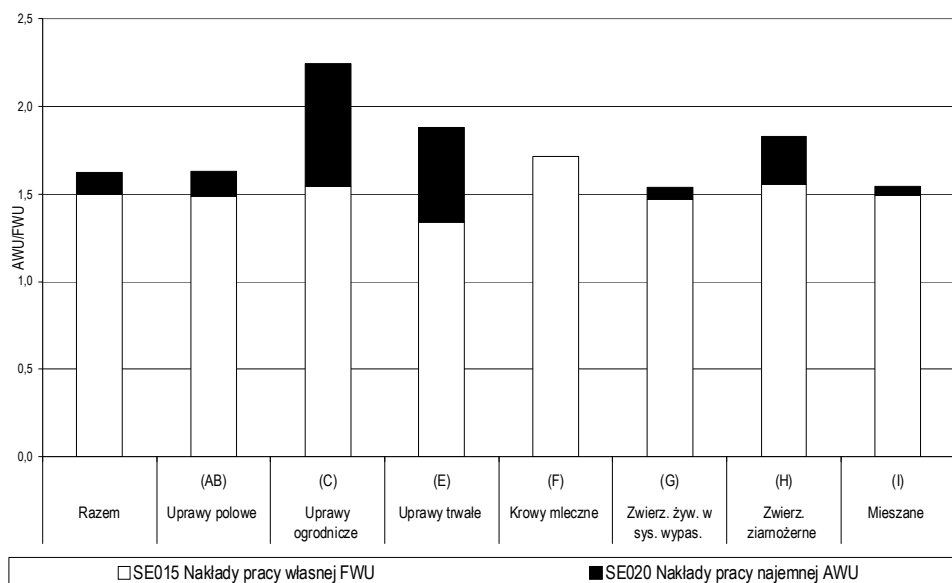
Wykres 6 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

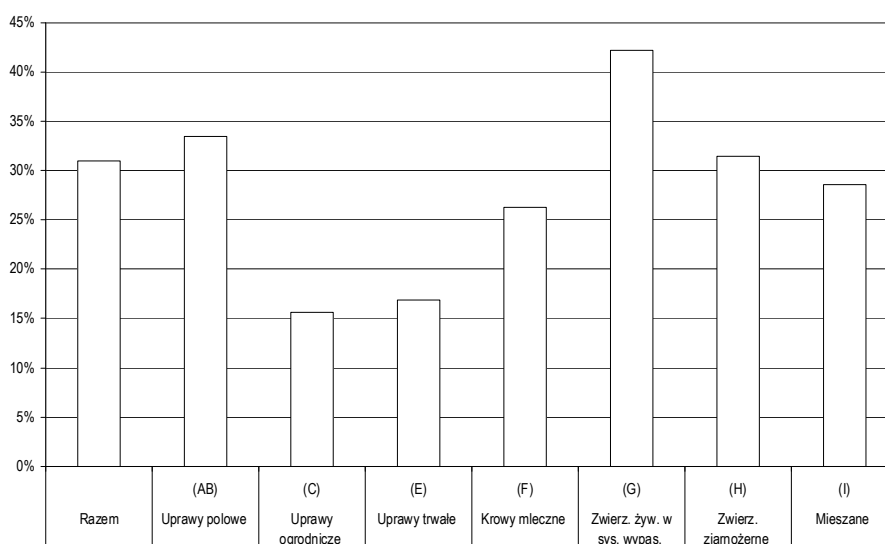
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, uprawach trwałych oraz chowie zwierząt ziarnożernych ponoszone były największe nakłady pracy, których podstawą była praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej był mniejszy, a nakłady pracy własnej kształtowały się w granicach 1,5 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych nie korzystały z pracy najemnej (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

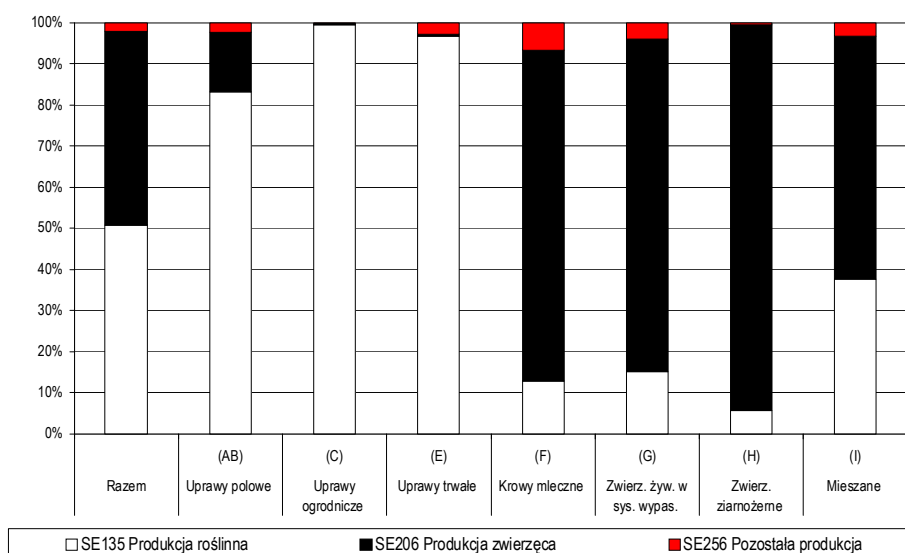
Spośród analizowanych typów gospodarstw w regionie Małopolska i Pogórze najwięcej ziemi dodzierżawiały (ponad 40%) gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym, a najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i trwałych. Sytuacja ta związana jest z technologią produkcji: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych – w sadach i plantacjach. Tego rodzaju inwestycje najczęściej wykonywane są na własnej ziemi (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

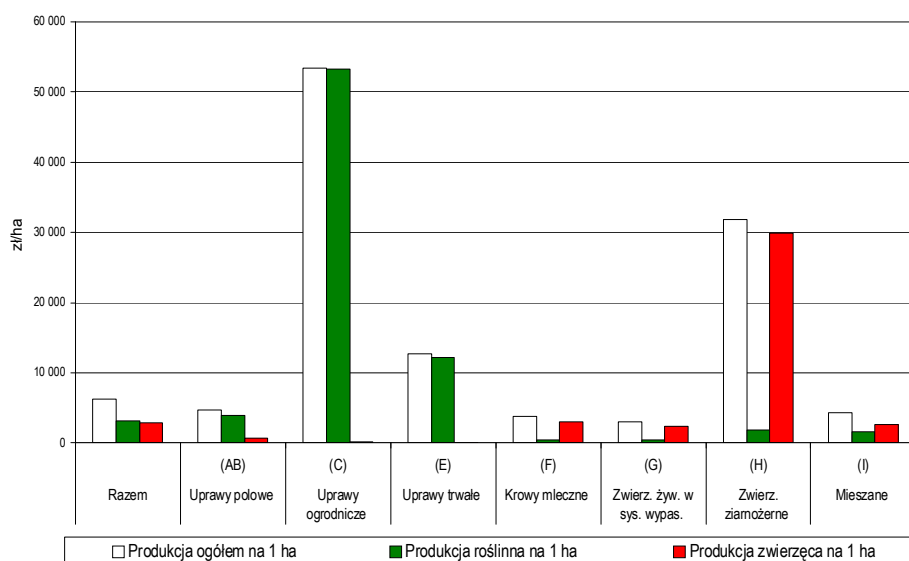
Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych można zaobserwować niewielki udział produkcji zwierzęcej, a w pozostałych trzech typach niewielki udział produkcji roślinnej. Udział pozostałej produkcji⁵ był na niewielkim poziomie we wszystkich obserwowanych typach rolniczych i stanowił margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 9).

Wykres 9 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

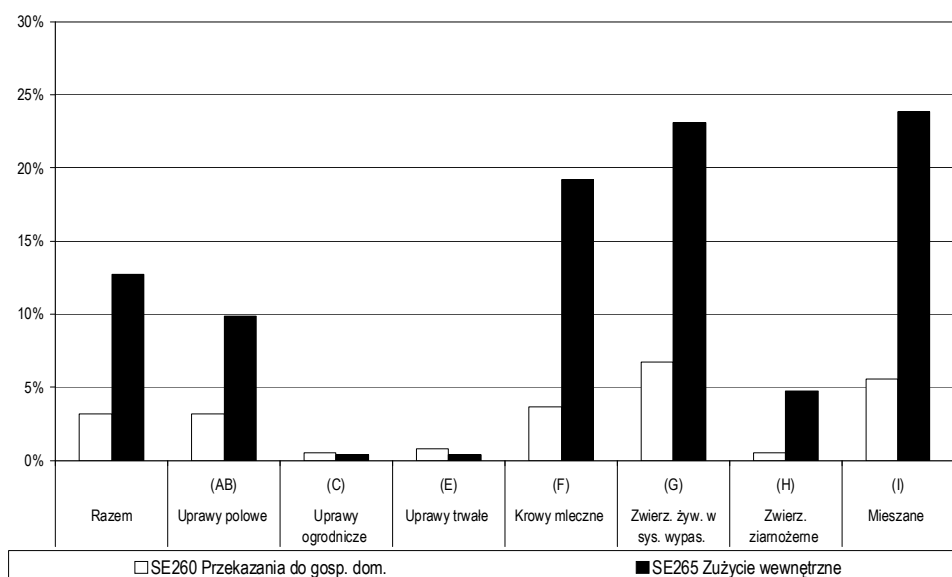

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (patrz: Wykres 10). Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana była pod osłonami, a więc bez wykorzystania użytków rolnych. Kolejne miejsce pod tym względem zajmowały gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, produkuje bez własnych użytków rolnych. Dostatecznie wysoka produktywność ziemi była także w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym.

⁵ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 10 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

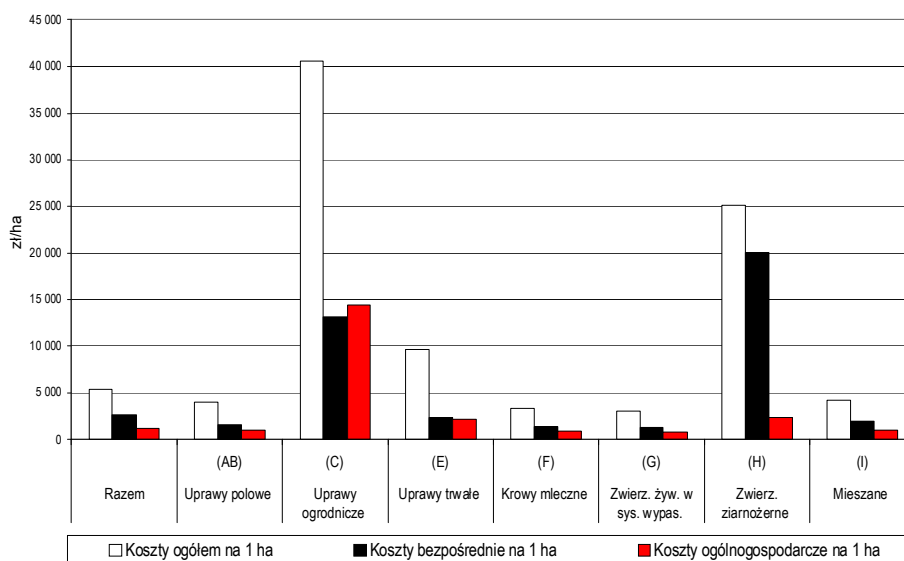
Niski udział zużycia wewnętrznego (oznaczającego udział produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego) i przekazania produktów do gospodarstwa domowego w produkcji ogółem odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz ze stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy F, G, I) udział zużycia wewnętrznego był na wysokim poziomie (od około 20% do 24%). Wyjątek stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych – niecałe 5%. Wynika to z faktu, iż specyfika produkcji wymaga zakupu pasz i mieszanek pełnoporcjowych dla zwierząt, a w znikomym stopniu wykorzystywane są pasze własne (patrz: Wykres 11).

Wykres 11 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalistycznych przekazania produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt w systemie wypasowym oraz mieszanych były one największe. Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu.

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 12). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy (z wyjątkiem gospodarstw typu zwierzęta ziarnożerne) niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach wytwarza produkcję bez wykorzystania użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów krów mlecznych, zwierzęta żywione w systemie wypasowym, w pozostałych typach poziom kosztów ogółem był niższy od średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Małopolska i Pogórze.

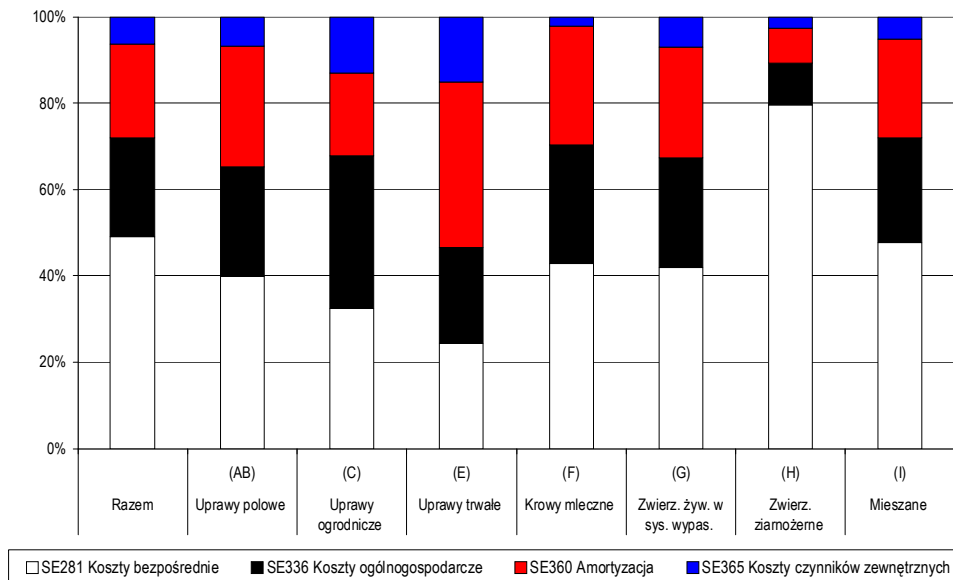
Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach, w których występują zwierzęta można zauważyć znaczny (prawie 80% w typie H) udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem. Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, wynikały z wysokich kosztów opału i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania szklarni. Koszty czynników zewnętrznych były na zbliżonym poziomie w typach E, C specjalizujących się w produkcji roślinnej,

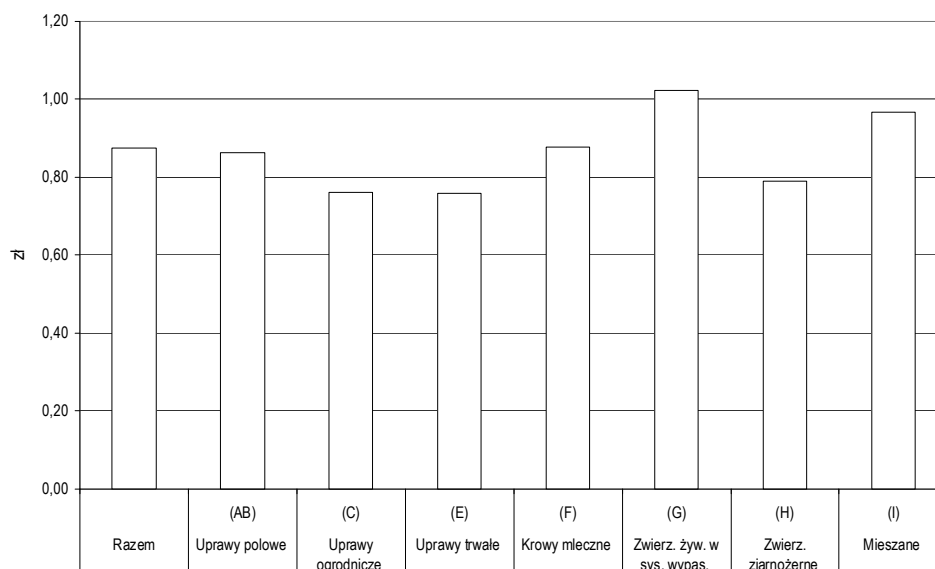
a najniższym w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt - zwłaszcza krów mlecznych i zwierząt ziarnożernych (Wykres 13). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

Wykres 13 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

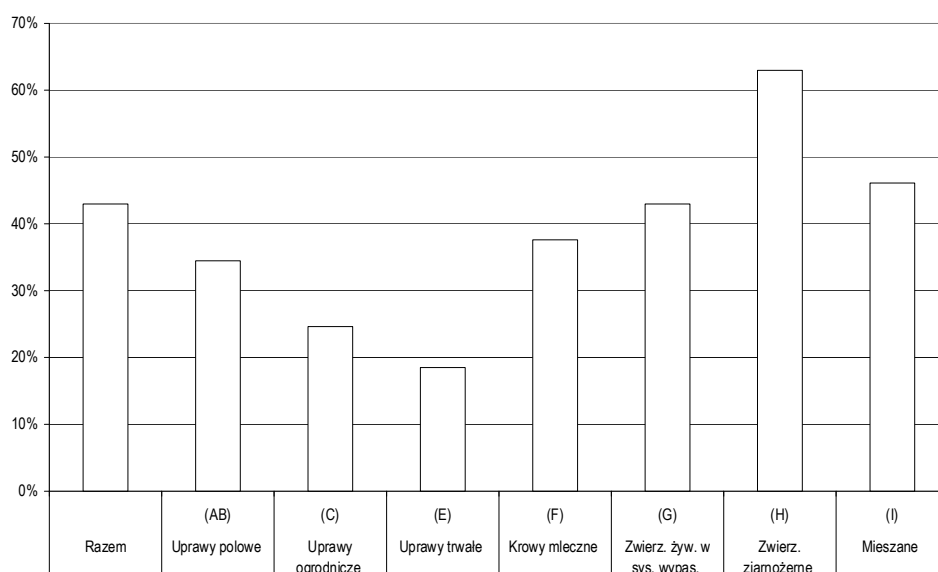
Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 14). W roku 2009 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (typ G) oraz z produkcją mieszaną (typ I). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (typ C), uprawach trwałych (typ E) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (typ H).

Wykres 14 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych**

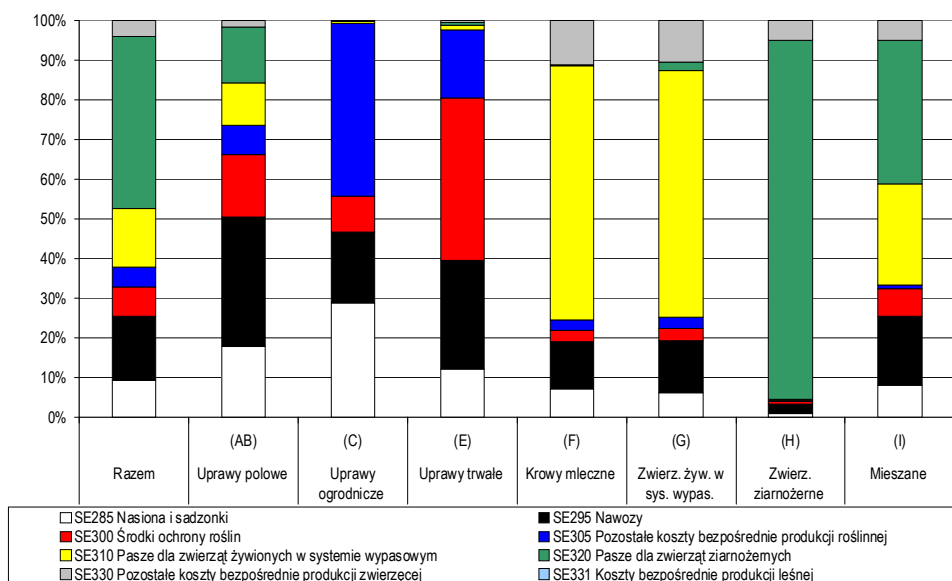

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły około 63% wartości produkcji. W pozostałych typach koszty te kształtowały się na poziomie od około 25 - 46% produkcji ogółem, z wyjątkiem gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych - poniżej 20%. Wśród kosztów bezpośrednich istotnymi pozycjami były: zakupy pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, a w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, gospodarstwach ogrodniczych oraz w gospodarstwach o typie E (uprawy trwałe) - koszty nasion, środków ochrony roślin, nawozów i pozostałych kosztów produkcji roślinnej (patrz: Wykres 15 i Wykres 16). Do tych ostatnich kosztów zaliczamy m.in. opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego.

Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

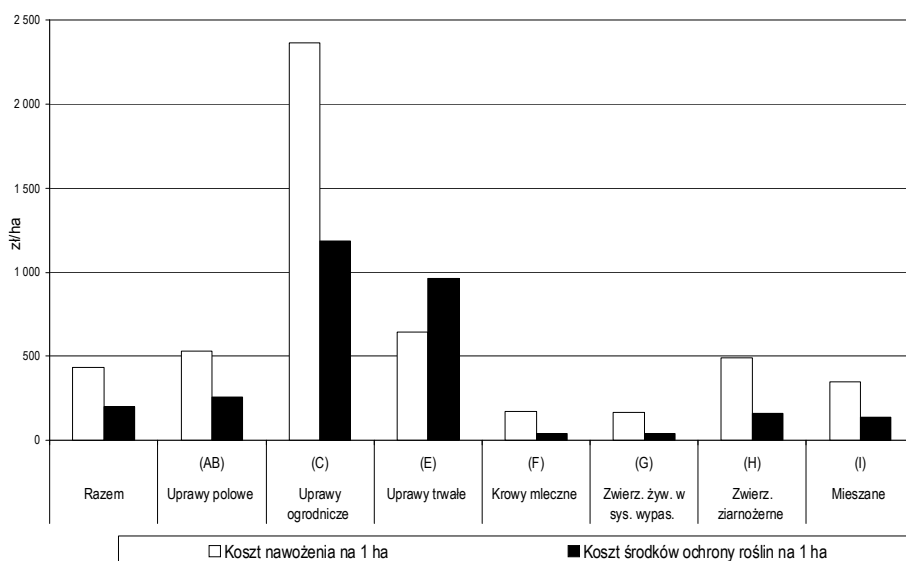
Wykres 16 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 17). Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe oraz uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza w utrzymujących bydło (typy: F i G).

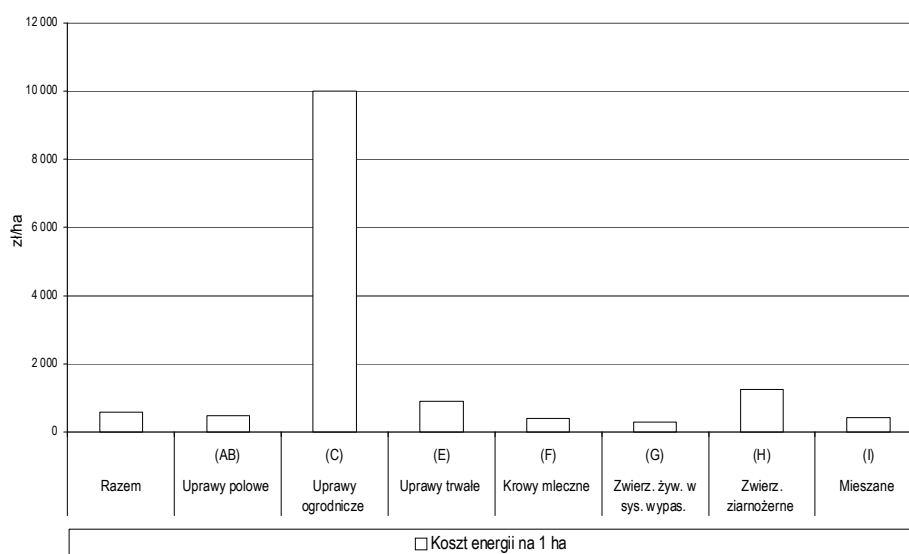
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze oraz uprawy trwałe. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

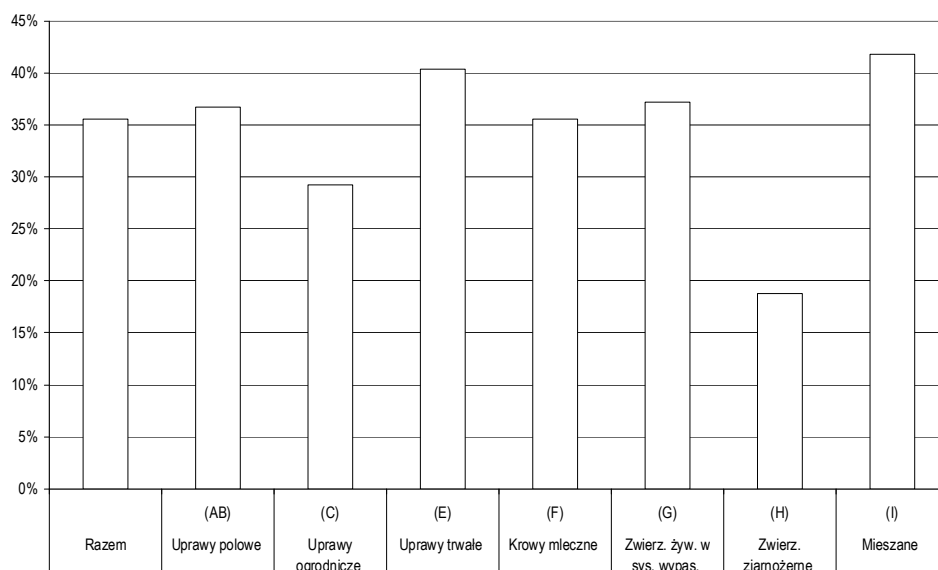

Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co niewątpliwie wiąże się z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 18). Wyższe koszty energii i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Jednak w przypadku tych typów rolniczych różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

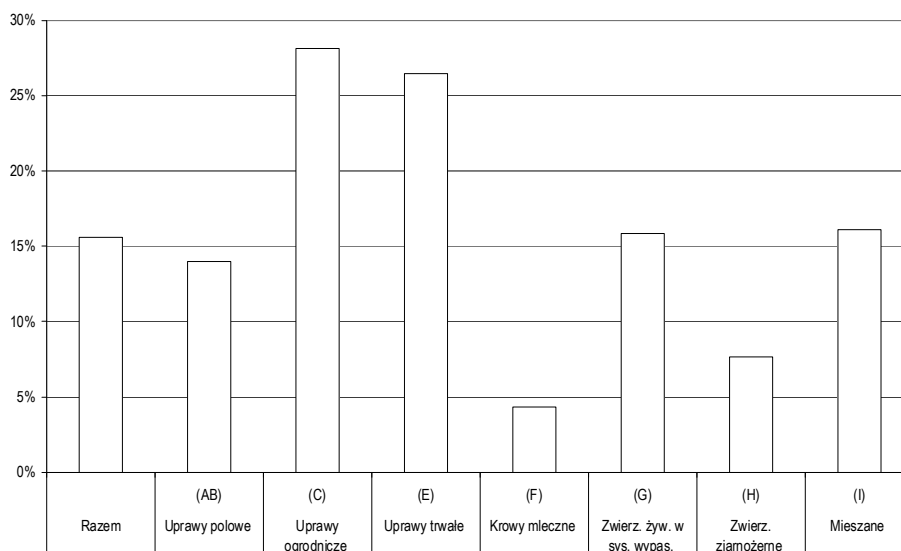
Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto (patrz: Wykres 19) był najwyższy w gospodarstwach o typie mieszanym oraz specjalizujących się w uprawach trwałych (nieco ponad 40%), a najniższy w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych (niecałe 20%) i uprawy ogrodnicze (niecałe 30%). W pozostałych typach rolniczych kształtował się na średnim poziomie dla ogółu gospodarstw.

Wykres 19 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**

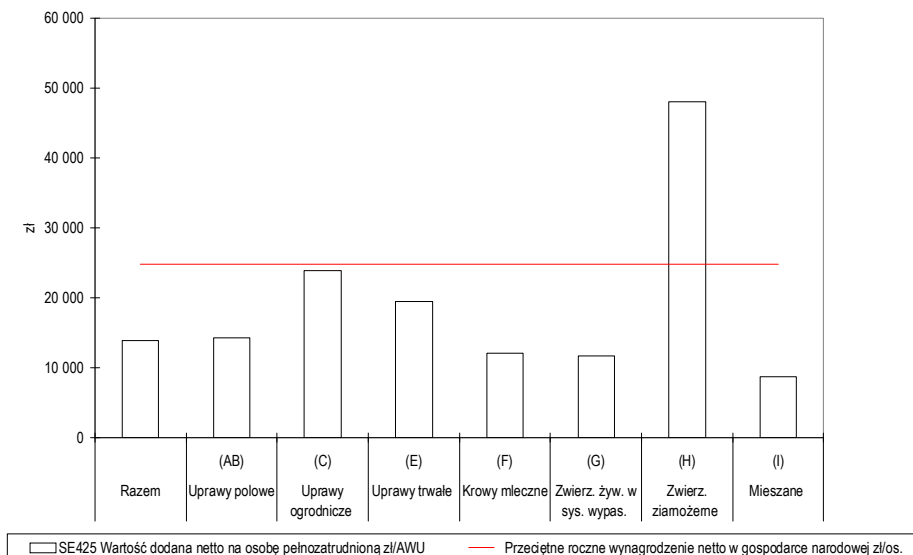
Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto miały gospodarstwa ogrodnicze oraz specjalizujące się w uprawach trwałych, a najniższy gospodarstwa specjalizujące się w chowie bydła mlecznego. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i trwałych ponoszą duże obciążenia w związku z najmem siły roboczej oraz spłatą odsetek od zaciągniętych kredytów (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

W regionie Małopolska i Pogórze osiągnięta wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną przewyższała przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (24 880 zł) tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (48 106 zł). W pozostałych typach ta zależność kształtowała się mniej korzystnie, a najgorzej pod tym względem wypadły gospodarstwa z mieszaną produkcją

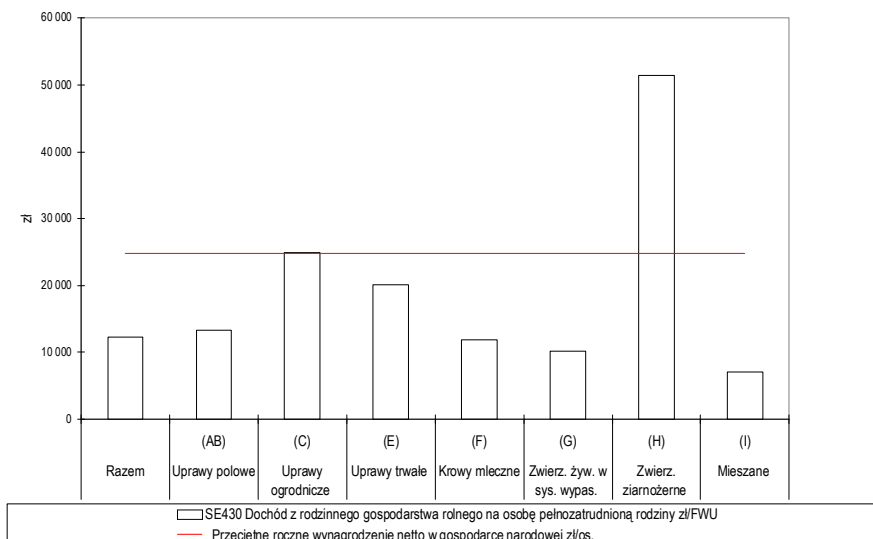
roślinną i zwierzęcą, które wypracowały jedynie 8 776 zł wartości dodanej netto na osobę pełnozatrudnioną (patrz: Wykres 21).

Wykres 21 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

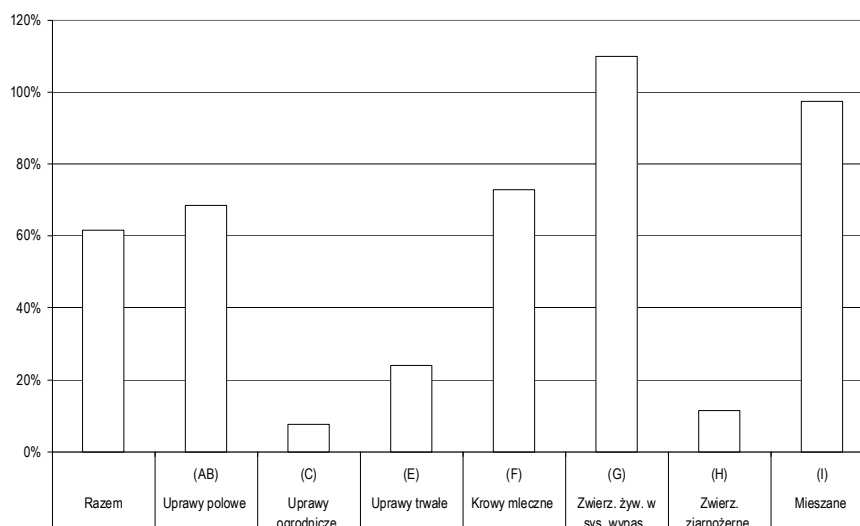
Z kolei Wykres 22 wskazuje, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był również najmniejszy w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (7 025 zł) oraz w gospodarstwach typu G (10 205 zł). Dużo wyższy poziom dochodu od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej uzyskano tylko w gospodarstwach z typu zwierząt ziarnożernych aż 51 384 zł. Poziom dochodu minimalnie wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (24 906 zł).

Wykres 22 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

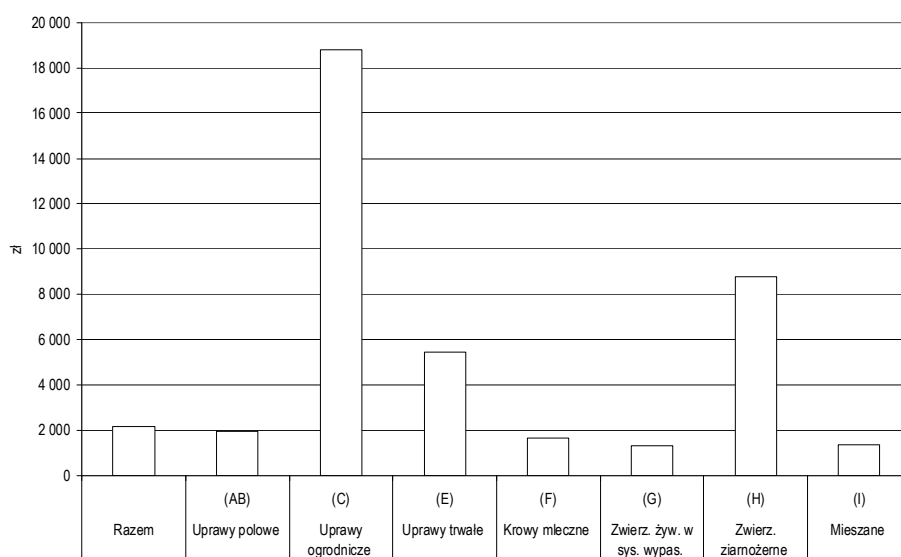
Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym (110%) oraz z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (niemal 100%). Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej, a w przypadku gospodarstw typu G 10 % dopłat posłużyło do pokrycia części kosztów produkcji. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały relatywnie niższe dochody oraz dysponowały bardzo dużą powierzchnią użytków rolnych, a główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa (patrz: Wykres 3 i Wykres 23). Najniższą relacją dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych i chowie zwierząt ziarnożernych, w których produkcja w najmniejszym stopniu związana jest z ziemią. Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona jest od rynku.

Wykres 23 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

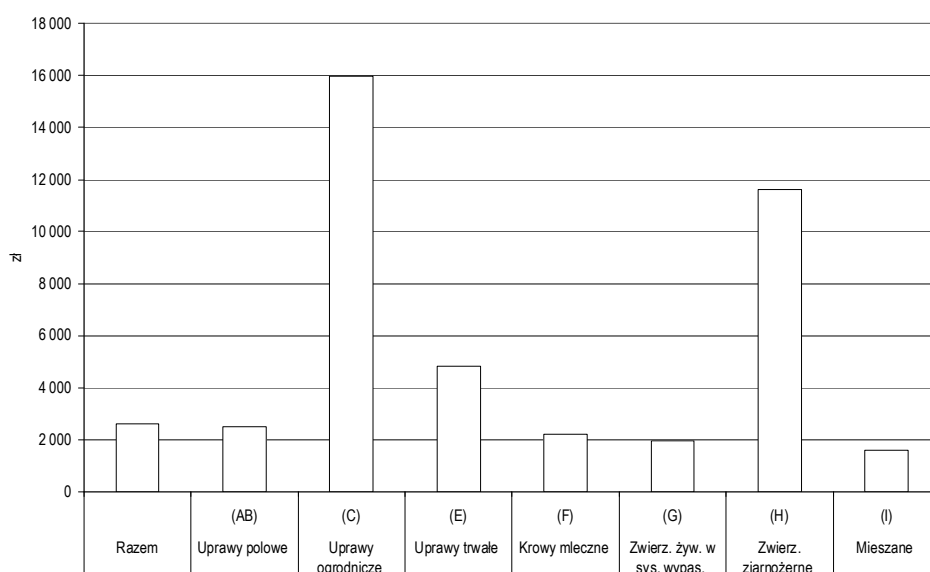

Analizując Wykres 24 i Wykres 25 obserwujemy, że wartość dodana netto na 1 hektar powierzchni użytków rolnych jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (wynosiły odpowiednio 18 801,51 zł i 15 965,17 zł). Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały bardzo wysokie dochody, a powierzchnia użytków rolnych w ich dyspozycji była niewielka. Gospodarstwa w tym typie w znikomym stopniu dzierzawiły ziemię. W typie zwierzęta ziarnożerne dochód kształtował się na poziomie 11 608 zł. We wszystkich pozostałych typach dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na powierzchnię użytków rolnych własnych kształtował się na poziomie od 1 582 zł do 4 835 zł.

Wykres 24 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

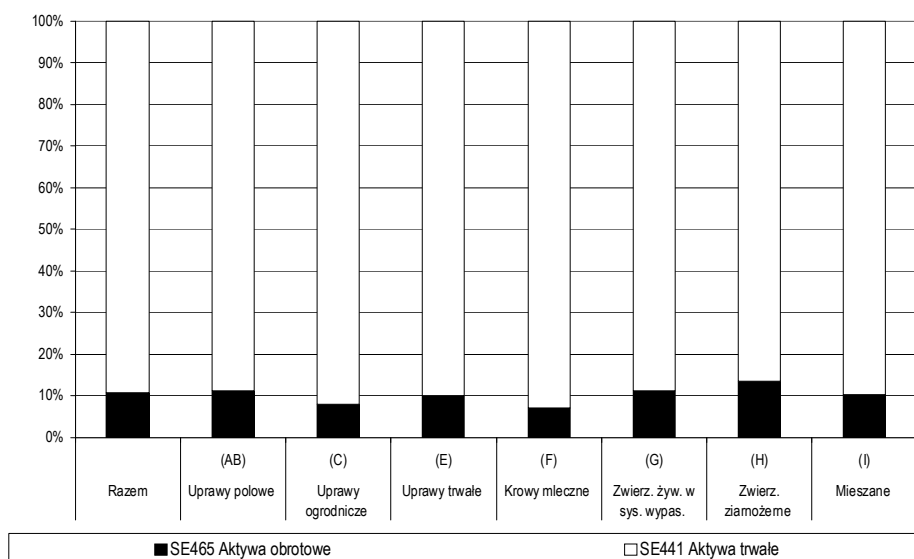

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

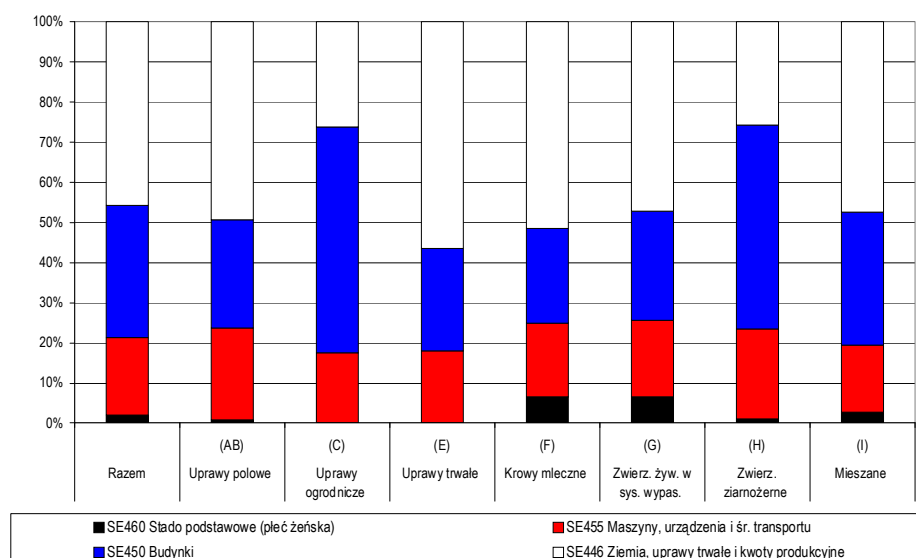
Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych, a różnice pomiędzy różnymi typami były niewielkie. Tak wysoki udział środków trwałych jest wynikiem urealnienia wyceny gruntów własnych gospodarstwa (w 2009 r. grunty wyceniano na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty za którą byłby skłonny kupić własną ziemię). Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego i ogrodniczych, a najniższy w chowie zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 26).

Wykres 26 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

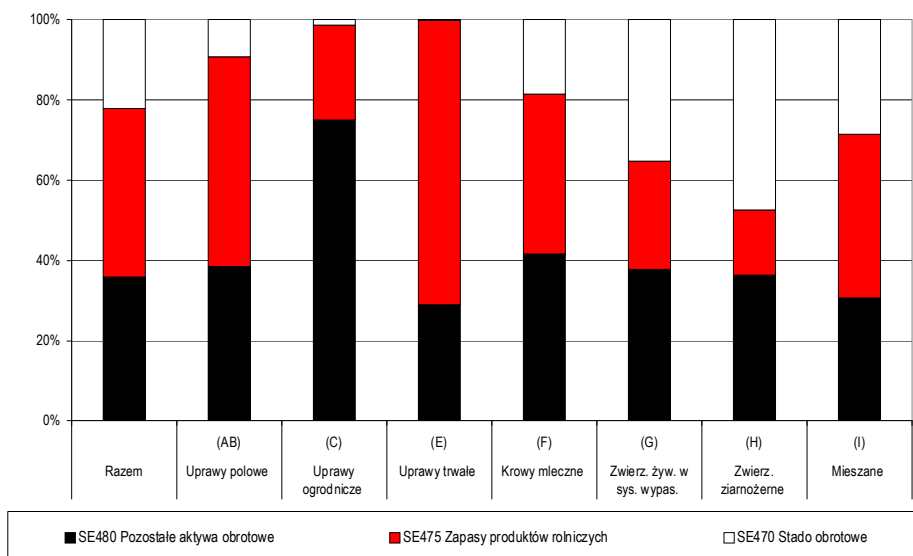
Zmiana zasad wyceny wpłynęła również na strukturę środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych w większości typów rolniczych dominującym składnikiem (z wyjątkiem gospodarstw typu rolniczego H i C) była wartość ziemi (patrz: Wykres 27). W gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych największy udział miały budynki i budowle, stanowiące w tym pierwszym przypadku, głównie osłonę dla uprawianych roślin, w drugim dla zwierząt. W typach utrzymujących dużo bydła (typy F i G), wyraźnie większą część środków trwałych niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, chociaż ich udział nie przekraczał kilku procent. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych.

Wykres 27 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

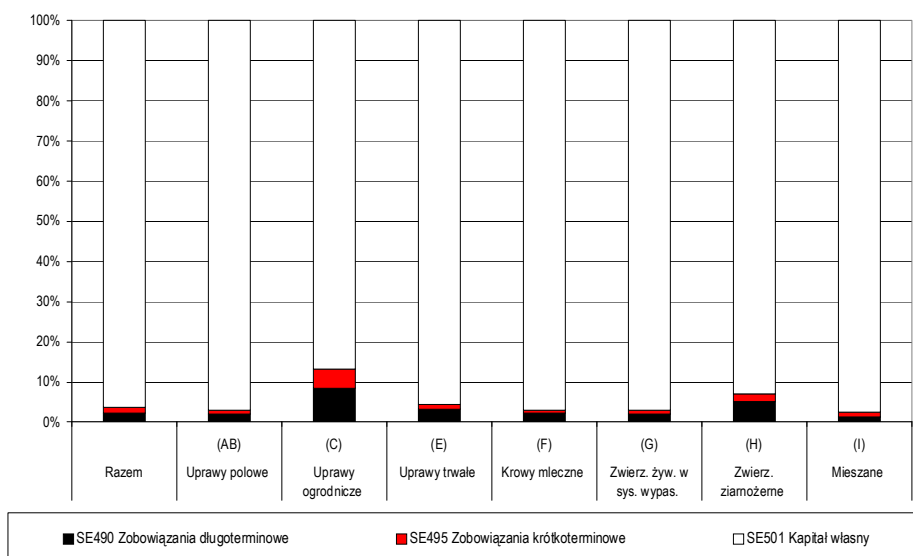
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 28). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw sadowniczych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy z zakupu. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne stanowiły zapasy produktów rolniczych. Ten typ rolniczy charakteryzuje się największym udziałem zwierząt stada obrotowego w strukturze.

Wykres 28 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw dominował kapitał własny (patrz: Wykres 29). Polskie gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach ogrodniczych (ok. 13%), utrzymujących zwierzęta ziarnożerne (ok. 7%). W zobowiązaniach wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną częścią zadłużenia, gdyż nie musi być w całości spłacone w ciągu roku.

Wykres 29 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

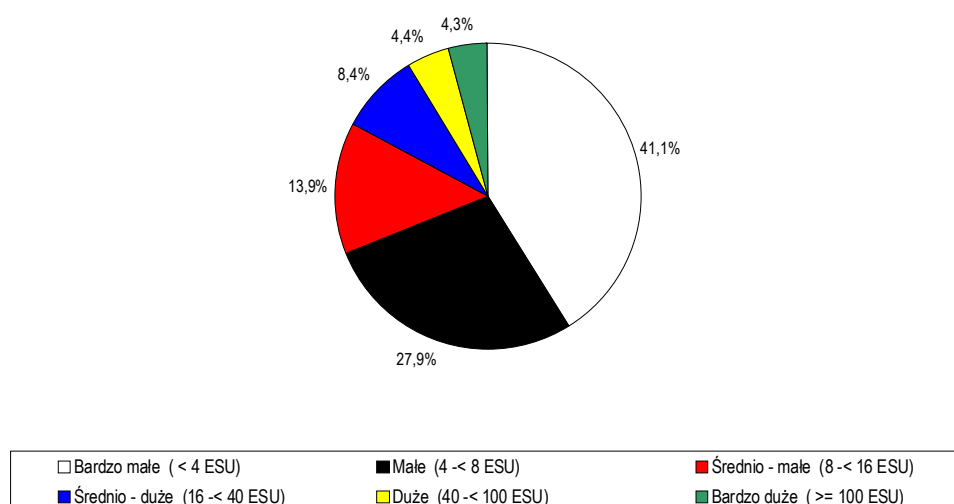

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

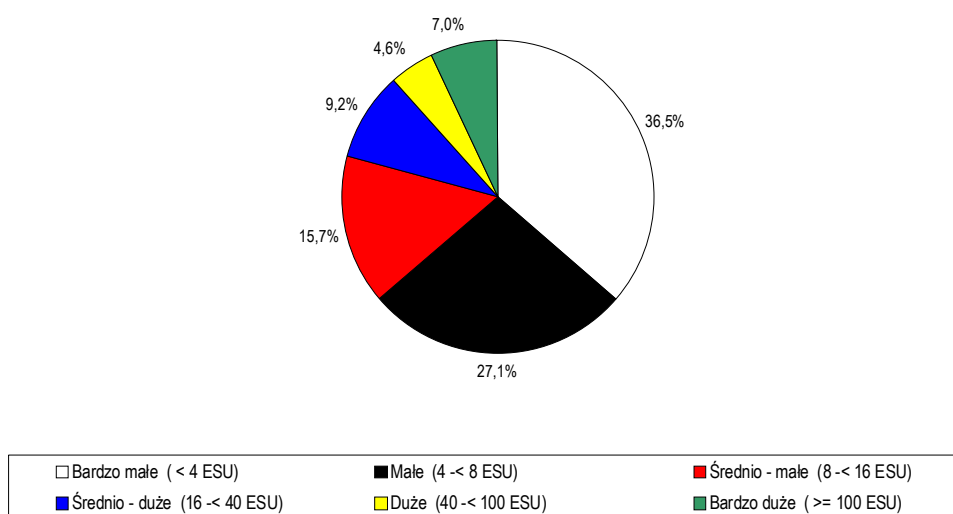
W posiadaniu gospodarstw bardzo małych i małych znajdowało się ponad 2/3 obszaru użytków rolnych. Łącznie z grupą gospodarstw średnio-małych powierzchnia zajmowana przez gospodarstwa do 16 ESU wyniosła ponad 80%. Gospodarstwa duże i bardzo duże (powyżej 40 ESU), stanowiące 0,7% liczby gospodarstw, posiadały ponad 8% powierzchni użytków rolnych (patrz: Wykres 30).

Wykres 30 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej

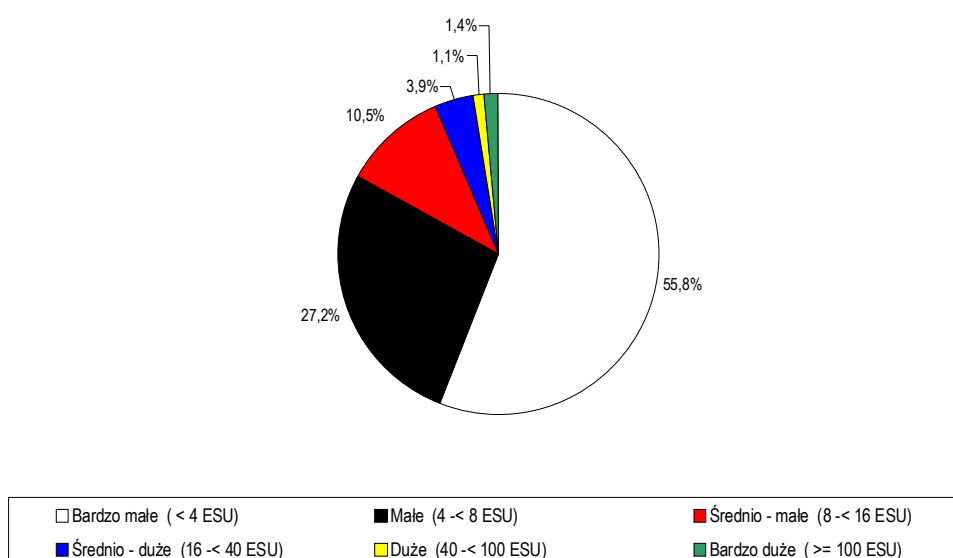
Rozkład pogłowia zwierząt, wyrażony w jednostkach przeliczeniowych zwierząt, wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 16 ESU (bardzo małych, małych i średnio-małych), w których skoncentrowane było prawie 80% pogłowia (patrz: Wykres 31).

Wykres 31 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

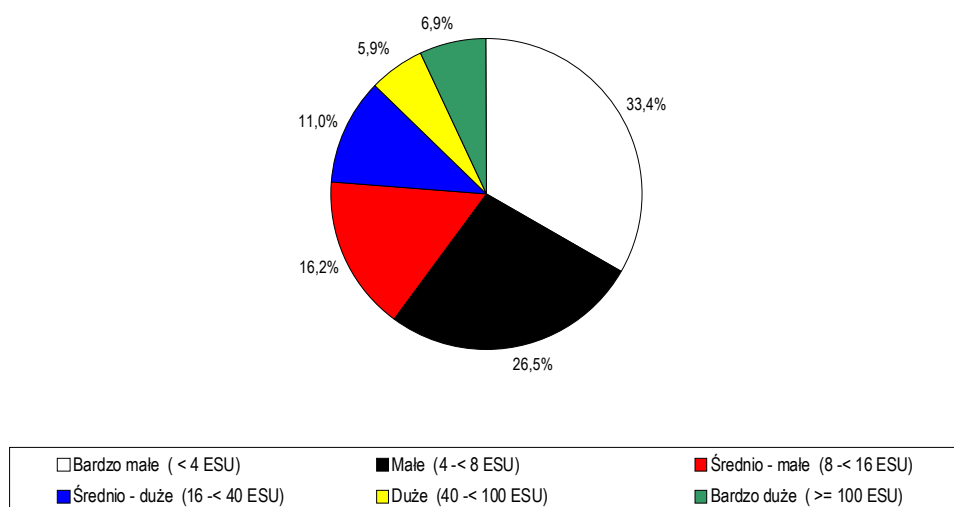
W przypadku rozkładu nakładów pracy, określonych w osobach przeliczeniowych AWU, wiodącą rolę odgrywały gospodarstwa bardzo małe, małe i średnio-małe (do 16 ESU), które skupiały ponad 93% ogółu nakładów (patrz: Wykres 32). Szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże i bardzo duże (powyżej 40 ESU), które gospodarując na ponad 8% powierzchni dostępnych użytków rolnych (patrz: Wykres 30), poniosły zaledwie 2,5% nakładów pracy. Świadczy to o dużej wydajności pracy w tych gospodarstwach.

Wykres 32 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji na czoło wysunęły się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (poniżej 0,2%) wytwarzały aż 6,9% standardowej nadwyżki bezpośredniej. Na drugim biegunie znajdowały się gospodarstwa bardzo małe (61,6% liczby gospodarstw) z 33,4% udziałem w sumie SGM (patrz: Wykres 33).

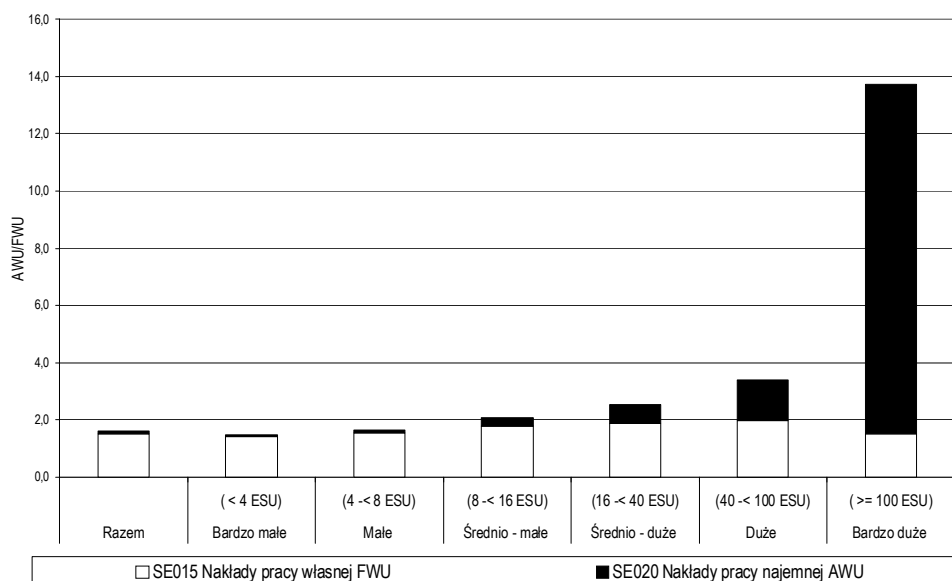
Wykres 33 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

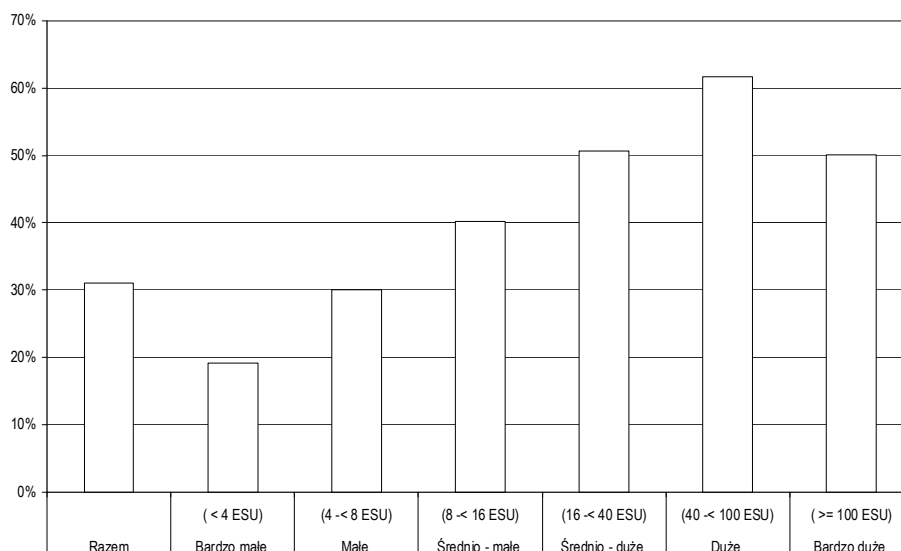
Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw dużych i bardzo dużych, powyżej 40 ESU) opierała się głównie na własnej sile roboczej. O ile w gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wykorzystanie nakładów pracy własnej jeszcze przekroczyło wykorzystanie nakładów najmniejszej siły roboczej, to w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) przewaga pracy najmniejszej nad własną była już kilkunastokrotna (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dzierżawy (patrz: Wykres 35) wynosił przeciętnie 31% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając dla gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) wartość 61,7%. W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 4 ESU) było to niecałe 20%.

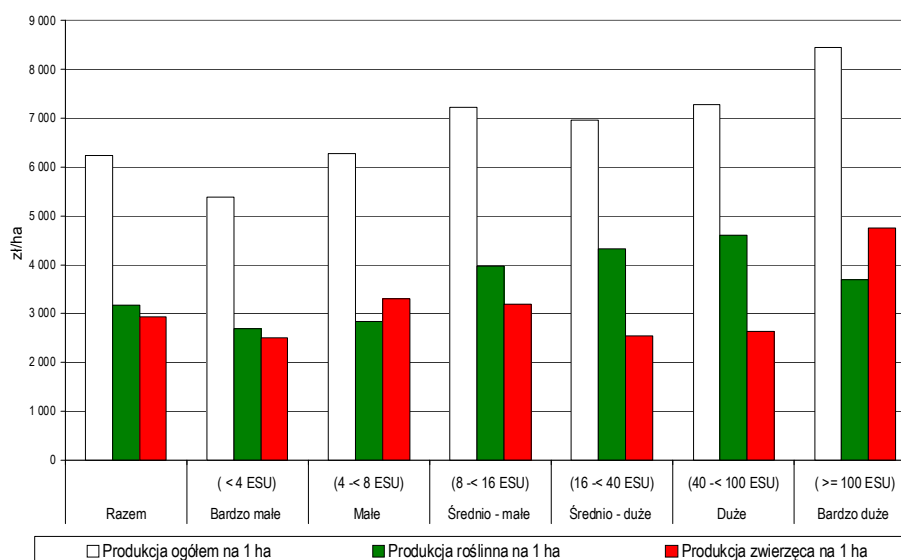
Wykres 35 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 36) wzrastała wraz z wielkością ekonomiczną. Najwyższą produktywność osiągnęły gospodarstwa z grupy powyżej 100 ESU. W tej klasie bardzo duży udział stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów zwierząt ziarnożernych. Ze względu na specyfikę produkcji, średnia wartość powierzchni użytków rolnych w tych gospodarstwach była najmniejsza, co niewątpliwie miało przełożenie na produktywność ziemi.

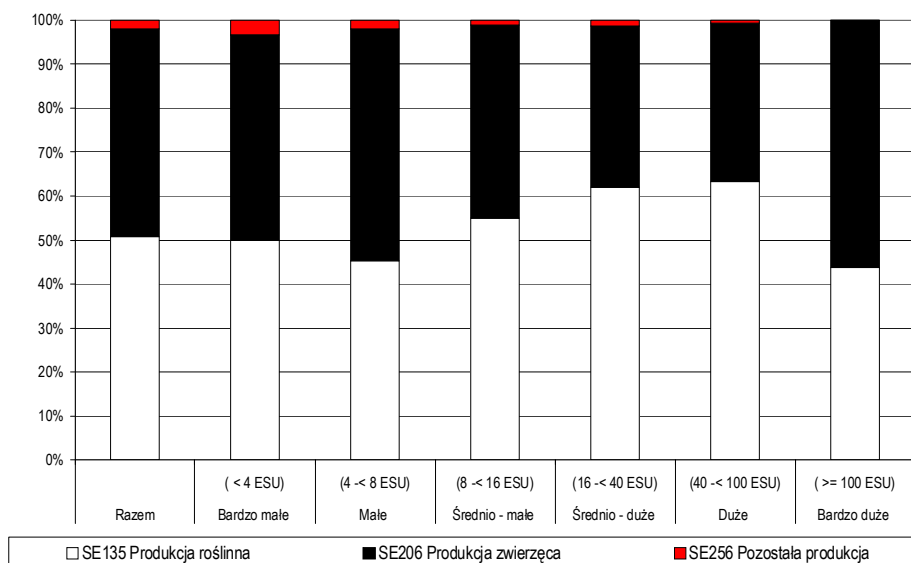
W przypadku produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych najlepsze wyniki osiągnęły gospodarstwa średnio-duże i duże (od 16 do 100 ESU), natomiast najniższy poziom produktywności odnotowano w gospodarstwach bardzo małych poniżej 4 ESU. Przeliczając produkcję zwierzęcą na 1 ha użytków rolnych zaobserwowano wyższą produktywność w gospodarstwach małych i średnio-małych niż w gospodarstwach średnio-dużych i dużych. Wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha w gospodarstwach największych ekonomicznie była najwyższa i kształtowała się na poziomie 4 747 zł/ha.

Wykres 36 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

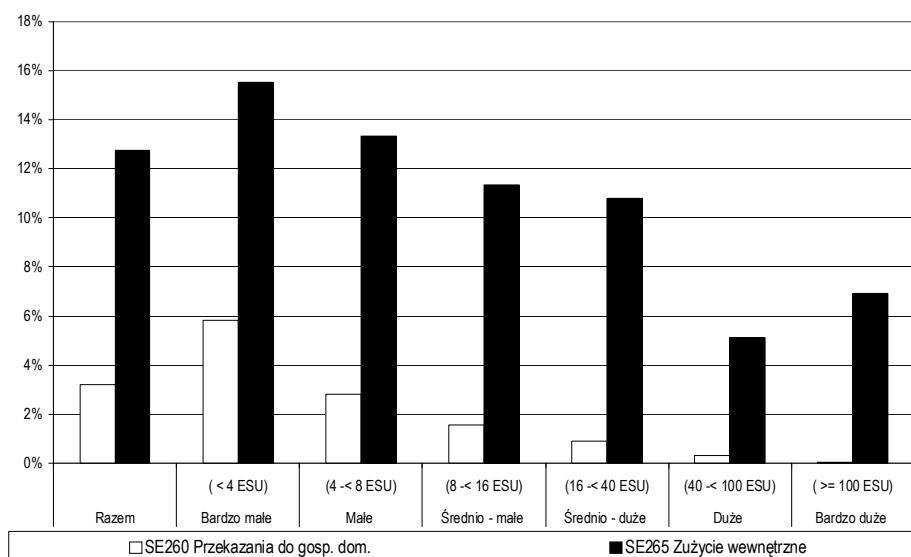

Udział poszczególnych działalności w strukturze produkcji nie wykazywał znaczących odchyłeń wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej i wahał się w przedziale 44 - 63% w przypadku produkcji roślinnej. Odpowiednio kształtował się udział produkcji zwierzęcej, gdyż skala pozostałej produkcji⁶ była minimalna i wynosiła maksymalnie 3,4% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 37).

⁶ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 37 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

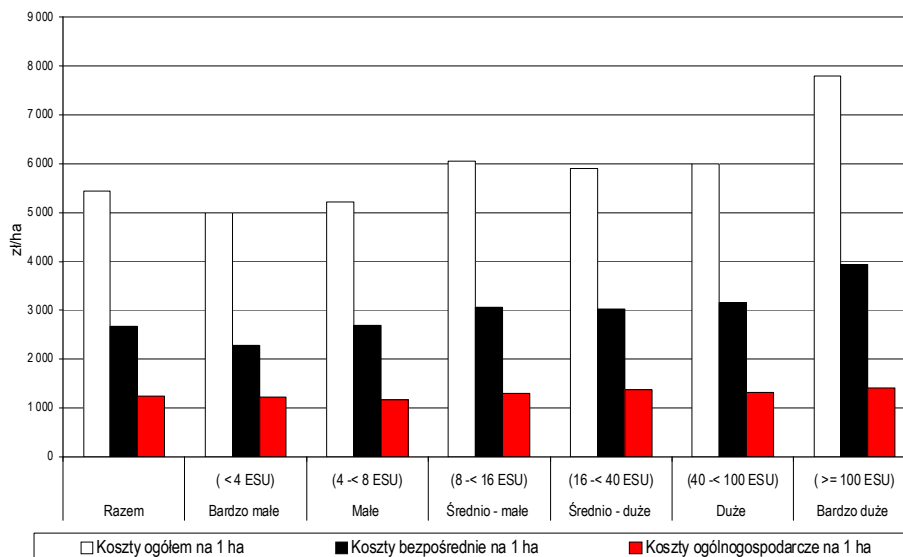
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego zajmowała w strukturze coraz mniejszy udział. Zużycie wewnętrzne rosło zdecydowanie od około 5,8 tys. zł w gospodarstwach najmniejszych do 156,9 tys. zł w gospodarstwach największych, ale w strukturze produkcji miało coraz mniejsze znaczenie (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych generalnie zwiększała się wraz z wielkością ekonomiczną. Wyjątkiem były gospodarstwa średnio-duże oraz duże, w których koszty na 1 ha były nieznacznie mniejsze niż w gospodarstwach średnio-małych. Identycznie zachowywały się koszty bezpośrednie. Poziom kosztów ogólnogospodarczych kształtował się na podobnym poziomie. W przypadku

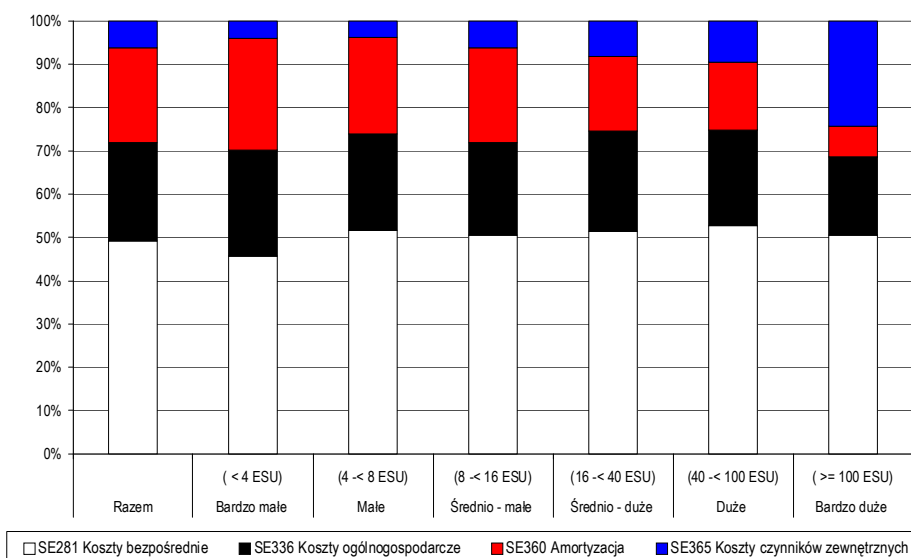
gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) koszt ten był najwyższy, co głównie należy wiązać z wysokim udziałem kosztów energii i paliw w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 39).

Wykres 39 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

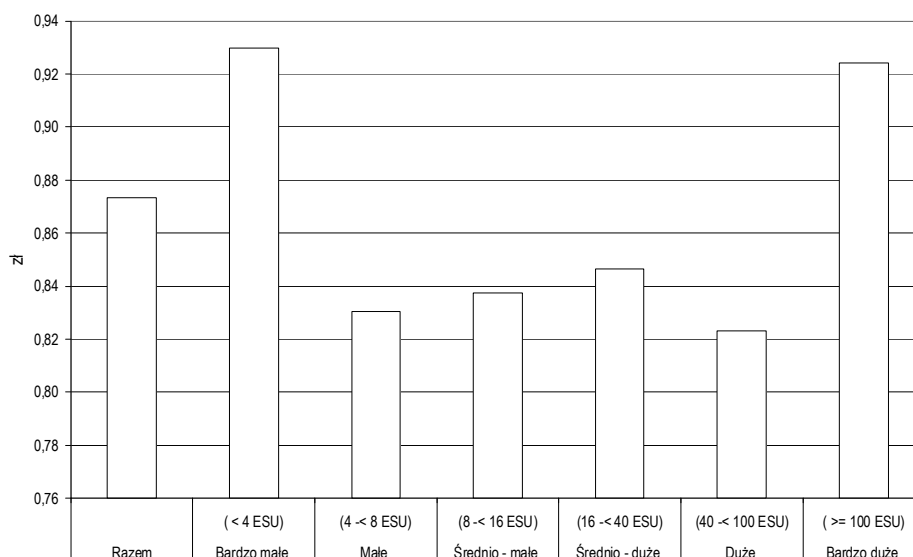
Analizując strukturę kosztów ogółem zaobserwowano, że główną pozycję stanowiły koszty bezpośrednie (z wyjątkiem gospodarstw bardzo małych). Najwyższym udziałem tych kosztów charakteryzowały się gospodarstwa od 40 do 100 ESU. Koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, osiągając w gospodarstwach bardzo dużych poziom wyższy od kosztu amortyzacji (w przeciwieństwie do pozostałych grup gospodarstw). Odwrotna zależność występowała w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym umaszynowaniu małych gospodarstw – koszty utrzymania znacznej liczby, być może niewykorzystanych maszyn (czy w ogóle środków trwałych) zmniejszyły dochód tych gospodarstw (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

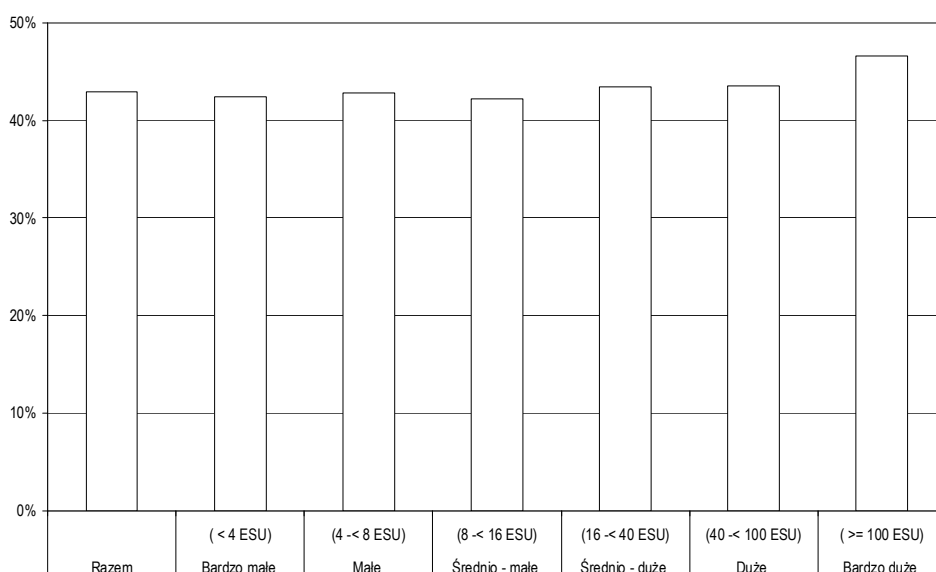
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (do 4 ESU) i bardzo dużych (powyżej 100 ESU), odpowiednio 92,96% i 92,42%. Oznacza to, że produkcja w tych gospodarstwach była najmniej opłacalna, biorąc pod uwagę relację cen rolnych. W pozostałych grupach gospodarstw koszt pochłonął od 82,3% do 84,65% wartości produkcji (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

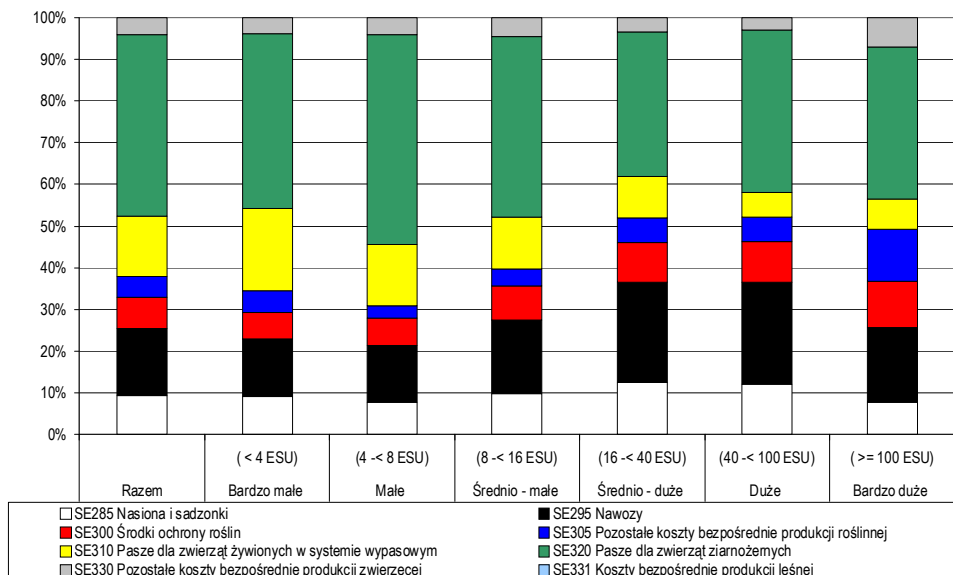
Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem dla analizowanych gospodarstw wynosiła około 43%. Można tu zauważyć niewielki wzrost udziału tych kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z wyjątkiem gospodarstw średnio-małych) osiągający w przypadku gospodarstw bardzo dużych poziom 46,6% (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

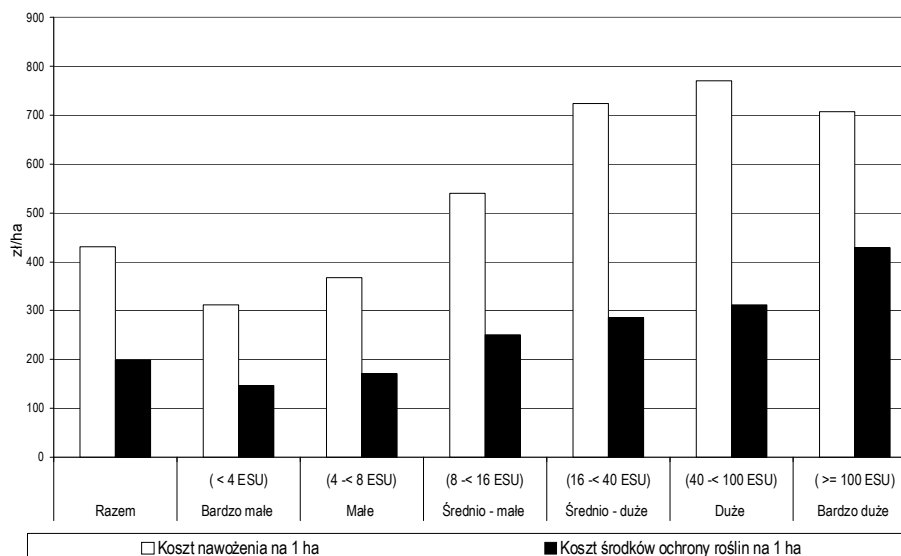
Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich, stanowiły pasze dla trzody chlewnej i drobiu, które w przypadku gospodarstw małych (od 4 do 8 ESU) wyniosły ponad 50%. Na kolejnym miejscu znalazły się koszty nawozów ze średnio 16% udziałem (nieco większym, prawie 24% w gospodarstwach średnio-dużych) oraz koszty pasz dla zwierząt żywionych systemem wypasowym, które w przypadku gospodarstw najmniejszych wyniosły prawie 20% (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

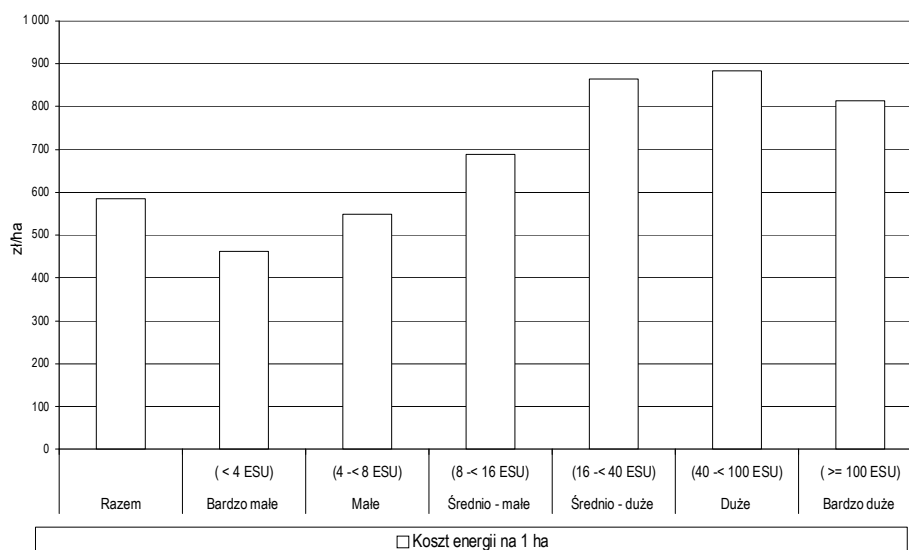
Koszty nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 44), silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) były one ponad 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU). Koszty środków ochrony roślin były z kolei prawie trzykrotnie wyższe w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU) w stosunku do gospodarstw najmniejszych.

Wykres 44 **Koszt nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

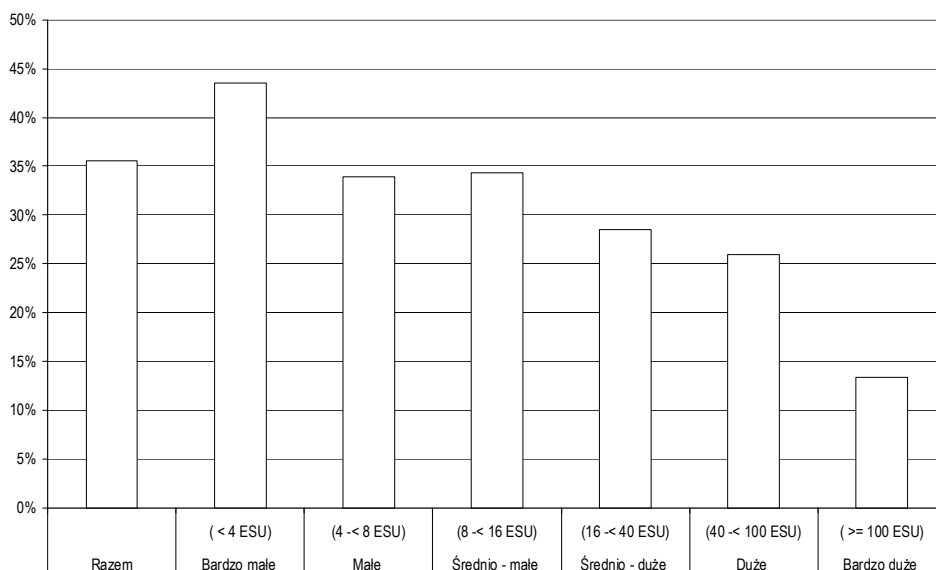
Z wielkością ekonomiczną gospodarstw bardzo wyraźnie wiążą się również koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 45). Najwyższe koszty energii elektrycznej i paliw były ponoszone przez grupę gospodarstw średnio-dużych i dużych (odpowiednio 863,85 zł/ha i 882,44 zł/ha). W gospodarstwach poniżej 8 ESU koszty te nie przekraczały wartości średniej wynoszącej 584,96 zł/ha.

Wykres 45 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

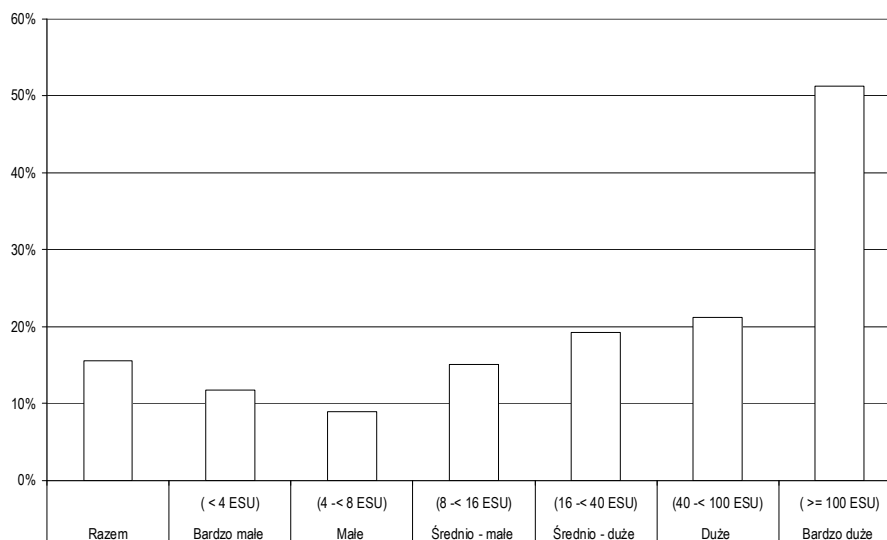
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Jedynie w przypadku gospodarstw średnio-dużych udział amortyzacji był większy niż w przypadku gospodarstw małych. Stosunek procentowy dla gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU) wyniósł około 43,5%, natomiast dla gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) około 13% (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

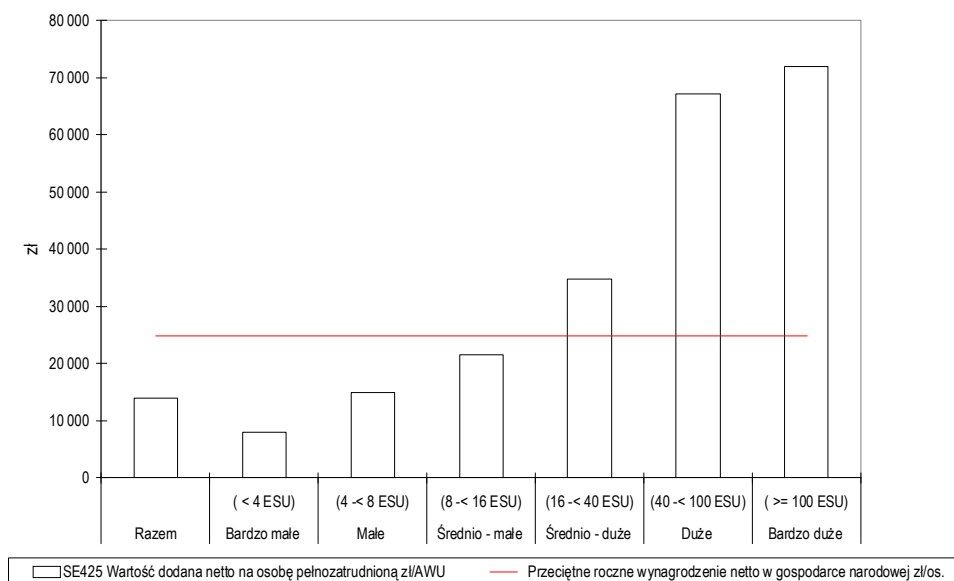
W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa powyżej 100 ESU. Udział ten (ponad 51%) był w ich przypadku wielokrotnie większy niż w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt znacznie intensywniejszego wykorzystania przez te gospodarstwa czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej, ale również kredytów oraz dzierżawy ziemi. Były one więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

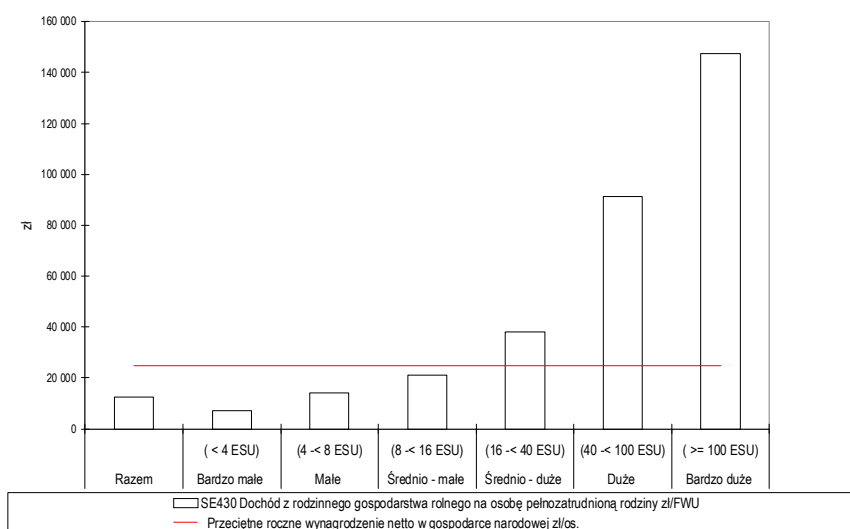
W regionie Małopolska i Pogórze wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nie pokrywała przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 16 ESU. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto, podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki, zwłaszcza biorąc pod uwagę gospodarstwa bardzo małe, gdzie wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła około 32% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 48).

Wykres 48 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

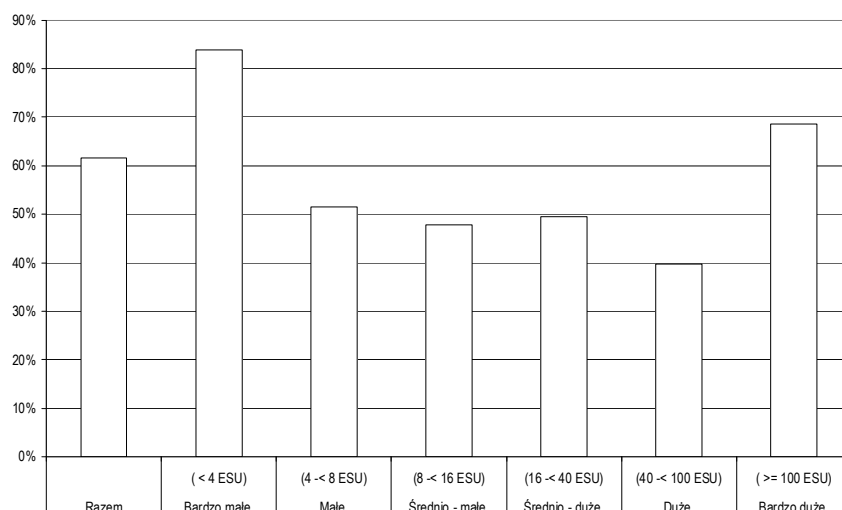
Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować podczas analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną, nieopłaconą. Tutaj również granicą było 16 ESU, jednak skala dysproporcji była zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był blisko sześciokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 49).

Wykres 49 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

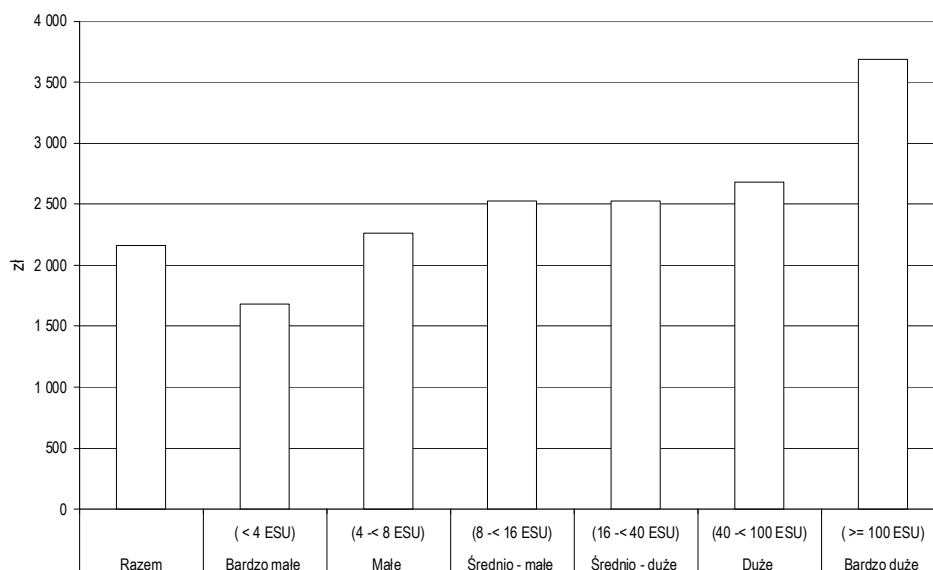
Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie (ponad 83%) występował w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU). Udział ten wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej spadał do około 40% w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU). Natomiast w gospodarstwach największych, powyżej 100 ESU, udział dopłat wzrósł do poziomu 68,5 % (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

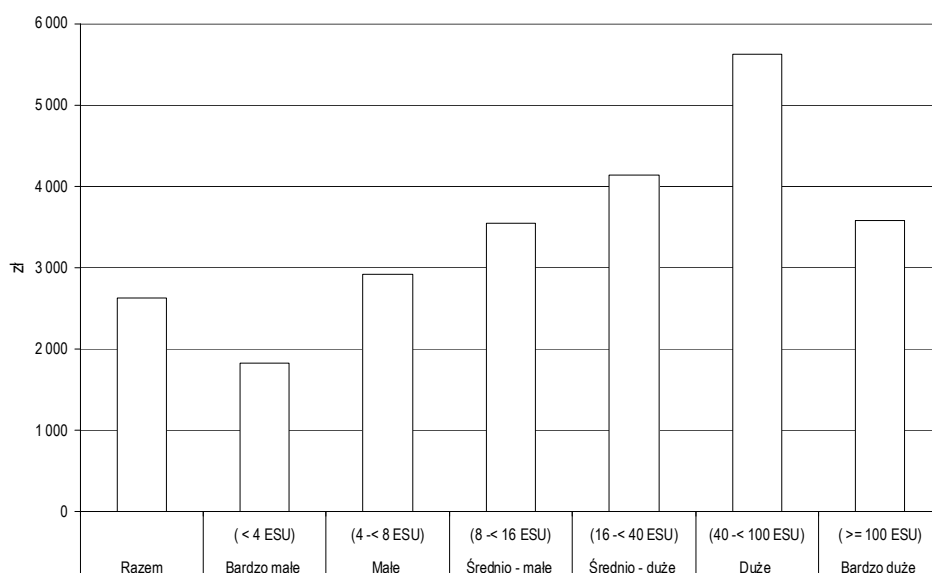
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia obcych czynników wytwórczych. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw i w przypadku gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) wyniosła 3 683,84 zł/ha, dla porównania w gospodarstwach małych (do 4 ESU) było to 1 678,37 zł/ha. (patrz: Wykres 51).

Wykres 51 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

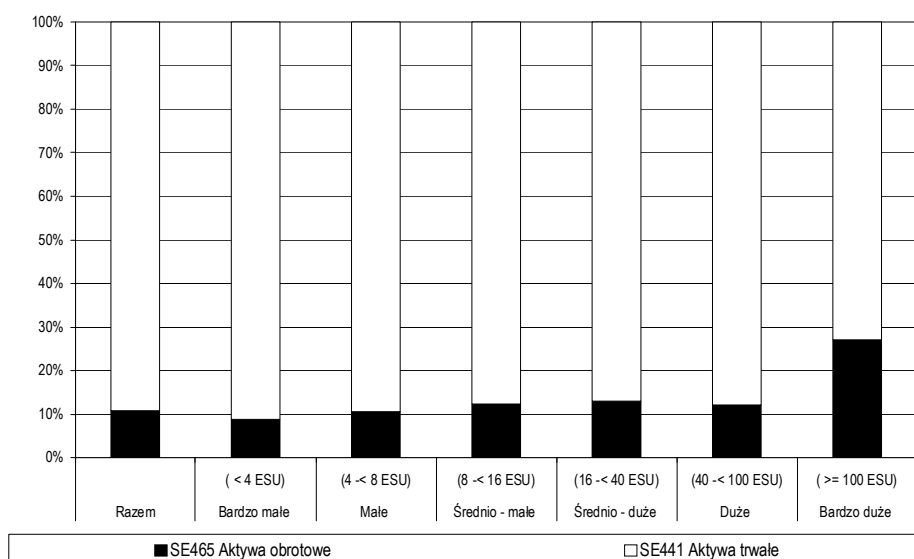
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 ha własnych użytków rolnych powtarza się schemat opisany na wykresie poprzednim (z wyjątkiem gospodarstw największych). Wartość dochodu osiągnięta przez gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU) wynosząca ponad 5,5 tys. zł, ponad trzykrotnie przewyższa wartość osiągniętą w grupie gospodarstw najmniejszych (patrz: Wykres 52).

Wykres 52 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 53). Im większe były pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy był udział środków trwałych (z ogólnego trendu wyłamują się nieznacznie gospodarstwa duże).

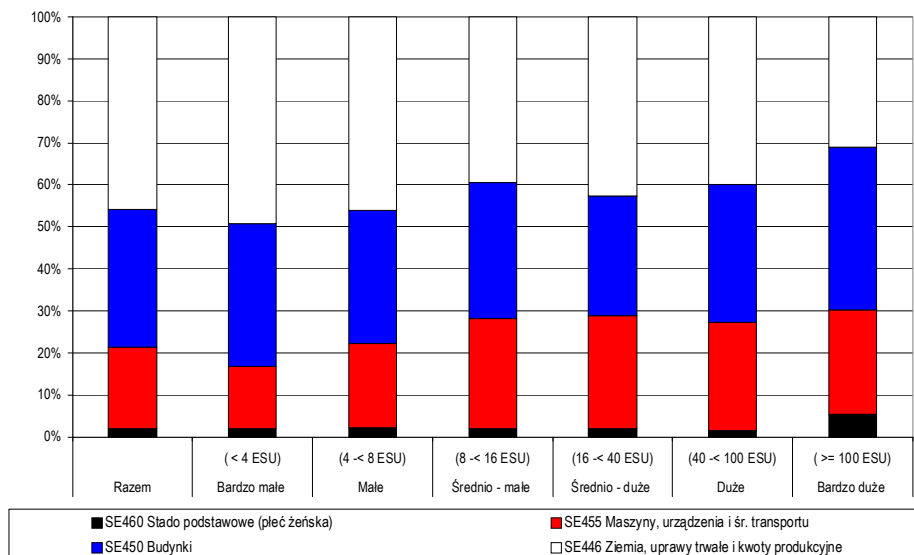
Wykres 53 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa największe były w najkorzystniejszej sytuacji. Było to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierzawionego (patrz: Wykres 35).

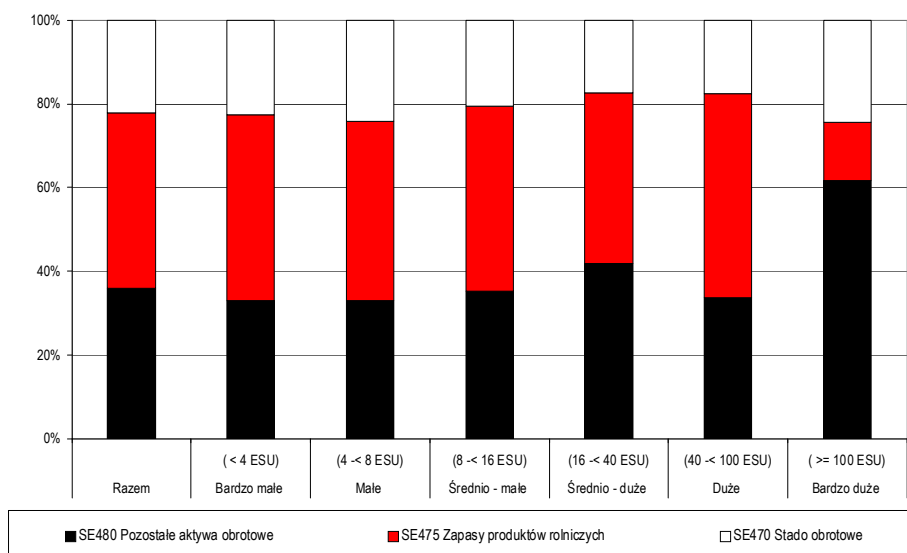
W strukturze aktywów trwałych gospodarstw mniejszych ekonomicznie dominowała ziemia, a jej udział wyraźnie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 54). W gospodarstwach największych ziemia stanowiła około 30% wartości aktywów (dla porównania w gospodarstwach bardzo małych było to prawie 50%). Drugim ważnym składnikiem środków trwałych są budynki i budowle. W przypadku tych środków najniższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże - 28%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), w których wyniósł on 5% środków trwałych.

Wykres 54 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

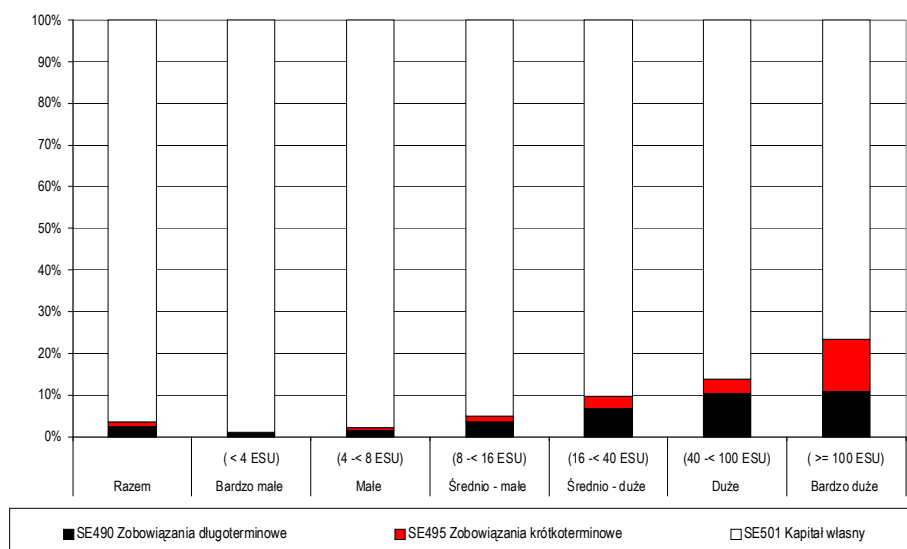
W strukturze aktywów obrotowych małych i średnich gospodarstw największy udział miały zapasy produktów rolniczych, natomiast w gospodarstwach największych (ponad 100 ESU) pozostałe aktywa obrotowe, których znaczną część stanowiły zapasy z zakupu (patrz: Wykres 55). Stado obrotowe najmniej udział miało w gospodarstwach średnio-dużych oraz dużych.

Wykres 55 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Struktura pasywów również wykazywała silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 56). Im większe były ekonomicznie gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw (powyżej 100 ESU) wynosiło prawie 23,5%, przy czym prawie połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw, struktura zadłużenia była mniej korzystna, szczególnie dotyczyło to gospodarstw 40-100 ESU, których zadłużenie ogółem wyniosło kilkanaście procent, a większą jego część stanowiły zobowiązania długoterminowe.

Wykres 56 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

3.3. Wnioski

1. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (blisko 50%) oraz gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (ponad 30%). Gospodarstwa te osiągały najniższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych oraz na osobę pełnozatrudnioną i w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej. Ponad 88% gospodarstw znalazło się w klasach wielkości ekonomicznej do 8 ESU.
2. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych kryteriów grupowania, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (18 801 zł), gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU (3 683 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym (1 337 zł) oraz gospodarstwa najmniejsze, poniżej 4 ESU (1 678 zł).
3. Spośród analizowanych grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (51 384 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 i więcej ESU (147 518 zł). Najniższymi wartościami charakteryzowały się natomiast gospodarstwa mieszane (7 025 zł) oraz gospodarstwa poniżej 4 ESU (7 258 zł).
4. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (24 880 zł/osobę w 2009 roku) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU.
5. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego był najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i ogrodnich. Zużycie wewnętrzne rosło od około 5,8 tys. zł w gospodarstwach najmniejszych do 156,9 tys. zł w gospodarstwach największych, ale w strukturze produkcji miało coraz mniejsze znaczenie.
6. Analizując strukturę pasywów należy zauważyć, że najniższy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku mają gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 4 ESU oraz gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, natomiast najbardziej zadłużone są gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU, przy czym prawie połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe.

7. Zaobserwowane różnice w parametrach wynikowych analizowanych grup gospodarstw rolnych nakazują konieczność przeprowadzania pogłębionych analiz statystycznych w badaniach strukturalnych gospodarstw rolnych.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB